

En antologi

Handboken Framtidens kulturarvspedagogik

MALIN BÄCKSTRÖM, ANNA-LENA RÅGFÄLTS, ANNA LÖGDQVIST, GUSTAV NORDANSJÖ, LIZA AY HERMANSSON, CLARA CEDER,
SANDRA MARKLUND, ELLEN SIMMA, RICHARD SCHILL, LINA ROSENQVIST, SOFIA ERIKSSON-BERGSTRÖM (RED)

REDAKTÖR: Sofia Eriksson-Bergström
COPYRIGHT, TEXT OCH FOTO ©: Malin Bäckström,
Anna-Lena Rågfälts, Anna Lögdqvist,
Gustav Nordandsjö, Liza Ay Hermansson,
Clara Ceder, Sandra Marklund, Ellen Simma,
Maria Klang, Richard Schill, Lina Rosenqvist
och Sofia Eriksson-Bergström, Adobe Stock.
FORMGIVNING ©: Formly; Marlene Bylin
ILLUSTRATIONER ©: Formly, Adobe Stock
PRODUKTIONSÅR: 2025

Citera gärna, men ange källa.

Författare

Denna antologi är skriven av 11 författare.

MALIN BÄCKSTRÖM

Arbetar sedan 1998 som Sektionsledare för Pedagogiska sektionen på Jamtli. Samordnar och planerar skolverksamhet, Jamtli Öppna förskola, vuxnas lärande, pedagogiska projekt etc, samt möter barn, unga och andra målgrupper i det dagliga arbetet. Är utbildad inom etnologi och arkeologi.

ANNA-LENA RÅGFÄLTS

Museipedagog på Dalarnas museum med fokus på skapande och medskapande metoder. Med bakgrund som bildlärare utforskar jag kulturarvspedagogik som en mötesplats för historia och samtid - där estetiska lärprocesser väcker reflektion, delaktighet och engagemang.

ANNA LÖGDQVIST

Är VO-chef för Publika vid Dalarnas museum. Med bakgrund i arkeologi och museologi arbetar jag pedagogiskt och inkluderande för att skapa möten mellan människor och historia - särskilt genom skolprogram i arkeologi och förhistoria, där både vetenskaplig förankring och kreativitet får ta plats.

GUSTAV NORDANSJÖ

Arbetat i nästan tjugo år som lärare i Bild, Ma, No och Teknik och som museipedagog på Värmlands Museum i drygt tio år.

LIZA AY HERMANSSON

Har arbetat på Värmlands Museum sedan 2007 och tidigare på bl.a. Tekniska Museet. Utbildning inom museologi, arkeologi och historia.

CLARA CEDER

Arbetar på Skellefteå museum sedan 2023 med pedagogik och utställningar. Som utbildad lärare i bild och språk hittar jag, tillsammans med kollegor, sätt att nå elever och göra museet till deras plats - där skolprogrammen knyter samman dåtid och nutid.

SANDRA MARKLUND

Utbildad språklärare med studier i museipedagogik. Har undervisat elever i alla åldrar, även på folkhögskola, samt arbetat som guide och bostad utomlands. Museipedagog sedan 2022 och intresserad av hur dåtid och nutid möts genom foton, texter och föremål.

ELLEN SIMMA

Började jobba på Åtte Svenskt fjäll- och samemuseum som sommar- och helg personal för tio år sedan. Hon är utbildad biolog, med inriktning etologi. Hon har ett särskilt intresse för att förmedla kunskap runt renskötsel och hur samer anpassat sig efter miljön de lever i.

RICHARD SCHILL

Sedan 2014 arbetar jag som kulturmiljöpedagog på Läns museet Gävleborg med visningar, workshops och lokalthistoriska skoldagar. Jag har en kulturveterutbildning och lång erfarenhet från Årsunda Viking, där jag arbetat praktiskt med historiskt hantverk och experimentell arkeologi.

LINA ROSENQVIST

Har jobbat på Västernorrlands museum sedan 2022 och är utbildad inom kulturarvsstudier och digital humaniora.

SOFIA ERIKSSON-BERGSTRÖM

Pedagogisk utvecklare på Västernorrlands museum och Fil.Dr pedagogik. Har forskat kring hur den fysiska miljön vid skolor och museum påverkar barn och ungas möjlighet till kreativitet, agens och lärande.

Innehåll

Innehåll	s.7
Inledning	s.9
Kapitel 1 Historien som verktyg för nutidsreflektion - Barnkonventionen	
FÖRFATTARE: Malin Bäckström	s.30
Kapitel 2 Intryck, Uttryck, Avtryck	
FÖRFATTARE: Anna-Lena Rågfälts & Anna Lögdqvist	s.56
Kapitel 3 Interaktivitet för kropp och tanke	
FÖRFATTARE: Gustav Nordansjö och Liza Ay Hermansson	s.82
Kapitel 4 Barn förr och nu	
FÖRFATTARE: Clara Ceder och Sandra Marklund	s.100
Kapitel 5 Introducera elever till Åjttes olika verksamheter - Nomadskolan som exempel	
FÖRFATTARE: Ellen Simma	s.122
Kapitel 6 Ute på plats - om platsbaserat lärande	
FÖRFATTARE: Richard Schill	s.140
Kapitel 7 Elever berättar om sin plats - mediaguiden i Ullånger	
FÖRFATTARE: Lina Rosenqvist och Sofia Eriksson-Bergström	s.168
Avslutning	s.194
Källhänvisningar	s. 204

Inledning

Projektet Framtidens kulturarvspedagogik startade utifrån ett behov hos regionala museer att utveckla tillgängliggörandet av pedagogisk verksamhet i stora geografiska områden. Regionmuseer är en typ av museer som utvecklats under 1900-talet och Sveriges idag 24 regionmuseer har alla varierande förutsättningar och verksamhet även om samtliga museer generellt sett är små verksamheter i relation till personal- och volym. Regionmuseer kombinerar konst, kultur- och naturarv samt kulturmiljöer relaterat till ett visst geografiskt område. Museerna kan fungera som regionala noder spridda över landet skriver RAÄ (2021)

Pedagogisk verksamhet vid regionala museer bygger på samverkan mellan skola och museum. RAÄ skriver om behovet av tydliga strukturer som underlättar för denna samverkan. Samtliga kulturplaner i projektets berörda regioner betonar att länsöverskridande samverkan ska främjas för att kunna erbjuda ett rikt kulturliv av hög kvalitet. Ökad interregional samverkan och samnyttjande av kompetenser kan bidra till kostnadseffektivitet och således även till att de kulturpolitiska målen lättare kan uppnås. Regionerna lägger samtliga särskilt fokus på barn och ungas förutsättningar att uppleva kultur samt deras inflytande och delaktighet i kulturlivet, vidare ska de som bor i glest befolkade områden kunna ta del av kultur genom att använda digitala lösningar.

Projektet Framtidens kulturarvspedagogik har under åren 2021-25 bedrivits med medel från Kultur-

rådet samt Region Västernorrland. Sju museer deltar i projektet, Västernorrlands museum, Värmlands museum, Gävle museum, Jamtli, Dalarnas museum, Skellefteå museum, Norrbottens museum samt Åjtte. Projektet har arbetat med frågor som rör de här utmaningarna att nå ut till och tillgängliggöra pedagogisk verksamhet. Projektets huvudfråga har varit: *På vilka sätt, med vilka metoder kan pedagogisk verksamhet vid länsmuseum utvecklas för att öka tillgängligheten till skolor?*

Projektet har syftat till att främja erfarenhetsutbyte, kunskapsuppbyggnad och utveckling avseende kulturarvspedagogisk verksamhet vid åtta regionala museer i norra Sverige. Målet har varit att etablera och stärka samverkansformer genom ett nätverk för kulturarvspedagogik och att utveckla pedagogiska metoder och innehåll genom flera delprojekt. Särskilt fokus har

Sju museer har deltagit i projektet, Västernorrlands museum, Värmlands museum, Gävle museum, Jamtli, Dalarnas museum, Skellefteå museum, Norrbottens museum samt Åjtte.

varit lokala perspektiv samt målgruppen barn och unga. Projektet har syftat till att främja erfarenhetsutbyte, kunskapsuppbyggnad och utveckling av kulturarvspedagogisk verksamhet. Projektgruppen bestod av museipedagoger från de deltagande museerna samt en projektledare. Därutöver skapades en styrgrupp med museicheferna från deltagande museum.

Första året som projektet drevs inriktades arbetet mot nätverkande och en webinarieriserie med inbjudna gästföreläsare. Vi arbetade med våra informella nätverk för att få in fler deltagare, till exempel fick de gästföreläsare vi anlitat även fortsättningsvis inbjudan till kommande webinarier. Även kollegor till projektdeltagarna bjöds in att delta. Genom webinarieriseringen och våra workshoppar nåddes totalt 18 olika organisationer med sammanlagt drygt 50 individer. Under resterande två år har fokus varit att slutföra de fallstudier som respektive museum genomfört vilka nedan kommer beskrivas mer utförligt. Fysiska möten i projektgruppen har ägt rum under två dagar en gång per år hos olika värdmuseum med olika teman som röd tråd. Utöver dessa möten har projektdeltagarna dessutom mötts i ovan nämnda webinarier och digitala möten.

Målen

Att skapa ett nätverk

Att utveckla pedagogiska metoder

Att skapa hållbara samverkansformer för museerna, men även mot skolan.

Ska stärka sina pedagogiska verksamheter, bli bättre på att samverka och samarbeta med varandra, samt nå bredare ut med sin pedagogik så att likvärdigheten i länen stärks.

Delstudier, utmaningar och ekosystem av samverkan

Projektarbetet strukturerades i tre delstudier som skapades utifrån de områden som också lyfts som prioriterade i regionerna.

- » **KÄLLKRITIK OCH HISTORIEBRUK**
- » **HÅLLBAR UTVECKLING**
- » **KULTURARVA! - INTRYCK, UTTRYCK, AVTRYCK**

Delstudien *Källkritik och historiebruk* syftade till att diskutera och ta fram modeller samt att nå fram till elever/skolor inom temat häxprocesser. Det andra delprojektet; *Hållbar utveckling*, syftade till att lyfta hållbarhet och Agenda 2030 in i museernas pedagogiska verksamhet genom att arbeta med teman som relaterar till ekologisk och social hållbarhet. Delprojektet som döptes till *Kulturarva! - Intryck, uttryck, avtryck*, handlade om kreativa uttrycksformer med grunden i det lokala kulturarvet. Delprojektets syfte är att genom värdeskapande pedagogik utforma och testa en modell för att systematisera ett kulturarvande arbetssätt genom intryck, uttryck och avtryck.

Intentionen med samtliga delprojekt var att fokusera på samverkan med skolan och på medskapande peda-

gogiska metoder där barn och unga involveras i utvecklingen av den kulturarvspedagogiska verksamheten. I arbetet med delprojekten har stora utmaningar mötts i att finna kontaktvägar till skolor och få till stånd samarbeten. Dessa utmaningar blev i några av delprojekten sådana hinder att de inte kunde genomföras som från början planerats. För att möta svårigheterna i att samverka med skolan försökte vi inledningsvis kartlägga och ringa in hur samverkan sker idag mellan skola och museum och utifrån den bilden synliggöra det ekosystem av kontaktvägar som finns mellan museum och skolor. Om samverkan ska bygga på att delar ska bli något större, något som skapar mervärde, så är en bra utgångspunkt att tydliggöra vad syftet med samverkan är. Detta kommer nu nedan beskrivas.

Mot ett ekosystem av samverkan

Kartläggning

I ett första steg kartlade vi samverkan som skedde inom ett museum, sedan mellan museum och skola och till sist mellan museum och andra kulturarvsaktörer.

Inom museets väggar sker samverkan mellan museipedagoger och andra funktioner på olika vis och i olika grad genom systematiskt och planerade former. Ibland sker samverkan så naturligt att det nästan inte går att få syn på och beskriva. Samarbete förekommer i olika program och teman med antikvarier, arkeologer och museivärdar. Museipedagoger kan också sitta med i utställningsråd och komma med pedagogiska perspektiv i utvecklingen av utställningar. Tydligaste exemplen på när flera olika funktioner samarbetar på museerna är när det genomförs riktade insatser mot t ex en kommun under några dagar till en vecka på plats ute i kommunen. Samtliga museer i det här projektet efterfrågar ändå mer struktur och systematik när det gäller samverkan inom museet så att det inte övervägande är personliga kontakter och intressen som styr.

Samverkan mellan museet och skola bedrivs i olika former. Systematiserade funktioner som digitala nyhetsbrev finns på museerna i projektet. I nyhetsbreven berättas om nya skolprogram och andra sevärdheter vid museerna. Möten med lärare som präglas av högre grad av dialog är informationskvällar som också flera av museerna genomför. Dessa återkommer något eller några tillfällen per termin och genomförs digitalt såväl som fysiskt på plats. Lärarkvällarna kan syfta till att liksom nyhetsbreven ge information men de kan även ha inslag av fortbildande karaktär. Det senare syftet kan vara inslag av hur man kan undervisa om specifika teman som rör länets historia, t ex forntid, vikingatid eller minoritetskulturer.

Andra typer av samverkan mellan museum och skola kan till exempel vara studielådor som lånas ut till skolorna. Dessa lådor bygger på olika teman som konkretiseras med föremål och berättelser. En svårighet när det gäller denna form av samverkan är transporter av lådorna och system runt bokning och utlåning. Om sådan logistik fungerar så finns egentligen flera utvecklingsidéer när det gäller studielådor i kombination av digitala visningar för att nå geografiskt långt borta belägna skolor. Några av museerna anlitar även lärare i referensgrupper vid framtagandet av lärarhandledningar och skolprogram. I de fall

det har skett har det medfört mycket positiv respons från lärare att bli involverade och delaktiga i framtagandet samt även mycket värdefullt från museets perspektiv att få lärarnas perspektiv. Ytterligare en form av samarbete är när gymnasieelever vid estetiska program genomför aktiviteter på museet och bjuder in barn till mindre sagovandringar och musikaktiviteter. Dessa samarbeten där museets fysiska miljöer används som didaktiska arenor öppnar upp för flera utvecklingsmöjligheter.

Slutligen så sker den tredje formen av samverkan mellan museum och andra kulturarvsaktörer ofta i form av nätverk. Att ha kontakt med kultursamordnare i sina läns kommuner beskrivs ofta som fruktbara kontakter. Dessa personer har ofta funktioner som gör att museipedagogerna når in till skolorna med sitt utbud. I ett av länen bedrivs även ett regionalt kulturnätverk som samlar allt utbud riktat mot barn och unga. Denna sorts nätverk anordnar även utbudsdagar där kultursamordnare och lärare bjuds in vilket även är mycket fina tillfällen att få visa sitt utbud av skolprogram från museum.

Andra kulturarvsaktörer är bibliotek, lokala museum, science centers och hembygdsgårdar. Det saknas och efterfrågas systematiserande samarbetsformer mot dessa parter. Vid de mer sporadiska

tillfällen när samarbeten skett har det handlat om att söka projektmedel tillsammans och ingå i olika utvecklingsprojekt. Några av museerna har även samarbeten med universitet och då främst deras lärarutbildningar eller museologiprogrammet. Studenter praktikperioder kan förläggas på museerna men även enstaka inslag i utbildningen kan använda museet som en didaktisk arena.

Ekosystem av samverkan

Kartläggningen av i vilka former samverkan finns skapar en rik och komplex bild av olika aktörer på olika arenor. Intentionen att skapa en tydlig samverkansmodell framstår som svår samtidigt som behovet finns av att få stöd i en modell för en strävan att systematisera samverkan. Att skapa en samverkansmodell kan beskrivas som att komplexa sammanhang ska kommuniceras genom att förenklat beskriva hur saker fungerar, interagerar, och relaterar, hur de är organiserade. En modell fungerar ofta som en representation av ett fenomen, ett objekt eller en tankekonstruktion. Vår kartläggning visar att det är mer komplext än att rymma i en modell. Därför har vi istället valt att beskriva det som ett ekosystem av samverkan. Ett ekosystem har inga bestämda avgränsningar och kan lättare rymma möjligheter för det nya och oanade. Ett komplext flöde av

faktorer behöver dock ramas in av ett tydligt syfte och därför har vi i projektet reflekterat över vad syftet med samverkan mellan museum och utbildning samt övriga kulturarvsaktörer egentligen är.

Under workshopsarbete i projektgruppen fokuserade vi på att synliggöra vad som är syftet och motivet med samverkan. Begreppet medskapande metoder och program framträdde som meningsbärande. Även relevans har formulerats som ett nyckelbegrepp. Om museipedagogiken ska bygga på medskapande och för skolan och samhället relevant innehåll så krävs det samverkan med de externa aktörer som berörs. Samverkan blir alltså den bärande nyckeln för att kunna nå dit. När vi synliggjort detta så kunde de faktorer som finns i ekosystemet av samverkan lättare relatera till varandra och synliggöra ett mönster.

Ett gemensamt syfte som länkar ihop de olika aktörerna och arenorna i samverkanssystemet är fördjupad förståelse och kunskapsbygge. Museipedagogiken kan bidra med unika kunskapskällor, materiella likväl som immateriella kulturarv. Samlingar och arkiv utgör källor som kan representera kunskap i sin allra renaste form. Utifrån dessa tankar har vi i detta projekt formulerat ett antal begreppsliga nycklar för framtidens kulturarvs-pedagogik och som kan bära och utveckla vidare framåt.

Nycklar för Framtidens kulturarvspedagogik - Museipedagogik som fördjupad förståelse och ett kunskapsbygge

Nyckelbegrepp

Tillgänglighet
/Tillgängliggöra

Relevans

Kunskapande
Autenticitet
/facilitator

Tillgänglighet
/Tillgängliggöra

- » DIGITALA METODER
- » PLATSBASERAT LÄRANDE

Relevans

- » MEDSKAPANDE PEDAGOGIK
- » MÖTEN
- » HÅLLBARHET

Kunskapande
Autenticitet/facilitator

- » KULTURARVA
- » INTERAKTIVITET
- » HANDENS KUNSKAP OCH SPRÅK
- » DET NYA SAMTALET

- » UPPLEVELSE
- » LEVANDEGÖRA

- » LUSTFYLLT
- » UPPLEVANDEGÖRA

TILLGÄNGLIGHET - Att skapa metoder för att nå till geografiskt avlägsna skolor är angeläget för regionala museer. Tillgänglighet kan emellertid även vara att anpassa skolprogram till elevers olika förutsättningar. I projektet har vi prövat olika former av digitala lösningar på kulturarvspedagogik men även ett platsbaserat lärande som bygger på att museipedagogen flyttar sig från museet till skolor.

RELEVANS - Om museum ska fungera som didaktiska resurser i undervisning så behöver museipedagogik utgå från och innehålla det som lärare behöver och kan använda samt komplettera sin undervisning med. Därutav är relevans ett bärande begrepp för att samverkan ska efterfrågas av skolan. Under projekttiden har medskapande aspekter i olika metoder fokuserats på. Ytterligare en viktig del av att skapa metoder för relevans är möten. Att skapa möten med lärare, både formella sådana i form av referensgrupper eller enkäter, som mer informella samtal vid skolprogram. En dialog med lärare där de upplever att deras perspektiv finns med i museets utformande av skolprogram är viktig för att skolprogrammen ska präglas av relevans.

KUNSKAPSBYGGGE - Museets roll som resurs för att skapa fördjupad kunskap vad gäller kulturarvet är viktigt att lyfta fram i formandet av framtidens kulturarvspedagogik. Genom de samlingar som finns av materiella likväl som immateriella källor kan museet utgöra en unik tillgång för lärare i planerandet och designandet av undervisning. I ett samhälle där kunskapsbegreppet är flytande och i ständig konstruktion kan de autentiska källor som finns i samlingar utgöra ett viktigt bidrag till ett samhälles kunskapsuppbyggnad. Under projektet har vi prövat olika metoder för att arbeta med barn som aktiva i sitt lärande, som agenter. Ett sätt att betona detta är att benämna det som att ett kulturarvande sker när man bjuds in till aktivitet i högre grad än att endast vara mottagare av information som ges. Ett kunskapsbyggande som sker med museipedagogiska metoder bygger således i hög grad på interaktivitet. Metoder som baseras på interaktiva inslag innehåller också ofta det som kan benämnas som handens kunskap och språk.

UPPLEVANDEGÖRA - Museipedagogik kan också innebära att elever får uppleva nya miljöer, nya pedagoger och prova nya sätt att lära. Vi menar att aspekten av att lustfyllt upplevande göra bidrar till att göra museipedagogiken levande och dynamisk och som något som bidrar till att komplettera traditionell undervisning på skolan.

Kapitlen som finns i boken bygger i olika hög grad på dessa nyckelbegrepp. I projektet har vi även använt begreppet samskapande. De samtal som uppstår mellan museipedagogen och eleverna kan å ena sidan förmedla information och kunskap från pedagogen till eleverna, å andra sidan kan också helt nya samtal uppstå om pedagogen lämnar det historiska kunskapsobjektet och ger utrymme i samtalet för elevernas nutidsperspektiv. I antologins första kapitel berättar Malin Bäckström om ett skolprogram som öppnat upp för nya samtal mellan museipedagog och elev. Hon skriver om att det då blir ett samtal där eleverna får styra innehållet och där även museipedagogen kan få insyn och insikt i för dom nya perspektiv som kan utveckla programmet vidare. Malin berättar om hur programmet utgår från Barnkonventionen som ett verktyg att spegla dåtidens villkor och förutsättningar för barn med nutida perspektiv på barn och barndom.

I kapitlet Intryck Uttryck Avtryck beskriver Anna-Lena Rågfäلتs och Anna Lögdqvist ett arbetssätt som bygger på aspekten av att kulturarva, att eleverna är aktiva i lärandet. I tre steg beskrivs hur de arbetat med Intryck - där eleverna möter berättelser, föremål eller platser ur den lokala historien;

Uttryck - där de med olika kreativa uttrycksformer får tolka och bearbeta sina upplevelser; och Avtryck - där elevernas egna berättelser och reflektioner får ta plats och lämna spår i det gemensamma kulturarvet. Vikten av interaktiva inslag i skolprogram fördjupas i kapitlet tre, Interaktivitet för kropp och tanke som skrivs av Liza Ay Hermansson och Gustav Nordensjö. I ett program som kombinerar att eleverna får intryck och kunskap berättat för dem, med att de arbetar aktivt i ateljén beskrivs hur detta skapar en helhet i lärandet. Programmet som beskrivs visar på vikten av att kombinera producerande inslag med mer reproducerande handlingar.

På Skellefteå museum har museipedagogerna Clara Ceder och Sandra Marklund utvecklat och genomfört ett program där historiska foton utgjort källmaterial. Utifrån ett urval av foton har barns förutsättningar och villkor historiskt satts i relation till nutidsperspektiv. Elevernas samtal om foton har skapat nya berättelser och nya samtal. Liksom Skellefteå museum som inte är ett regionalt museum har även Ajtte, same- och fjällmuseum i Jokkmokk, varit ett av de deltagande museerna i projektet. I kapitlet 6 beskriver Ellen Simma om hur en nomadskola blir introducerad till museet och om hur skolan kan använda samlingar och utställningar i sin undervisning.

När man vill skapa tillgängliga program har vi dels utvecklat digitala metoder men även metoder och program som medför att museipedagogerna flyttar på sig. På läns museet i Gävle har man arbetat med skolprogram som utgår från platsbaserad undervisning. I kapitlet Ute på plats - om platsbaserat lärande, skriver museipedagogen Richard Schill hur de gått tillväga för att skapa ett program som utgår från den plats som skolan ligger på. Ett annat sätt att arbeta med att tillgängliggöra museipedagogik är genom att arbeta ute på skolorna fast med digital teknik. I kapitlet Elever berättar om sin plats skriver Lina Rosenqvist och Sofia Eriksson Bergström om hur den digitala formen mediaguide, kan användas i syfte att dokumentera och sprida elevernas utforskande av sin lokala miljö. Kapitlet berör aspekter av elevperspektiv, medskapande och digitala metoder som ett verktyg för att öka tillgänglighet.

”

Den här antologin, skriven i form av en handbok, riktar sig främst till museipedagoger, men även andra intresserade inom museisektorn. Den kan dessutom användas av lärare och pedagoger inom utbildningssektorn i syfte att få en inblick i vad museet som resurs i undervisning kan innebära.

Sofia Eriksson- Bergström

”

Kapitel 1

Historien som verktyg
för nutidsreflektion
- Barnkonventionen

Historien som verktyg för nutidsreflektion – Barnkonventionen

FÖRFATTARE:: Malin Bäckström

Jamtli i Östersund är länsmuseum för region Jämtland/Härjedalen och ett av Sveriges största regionala museer. Här finns tre museer samlade under det gemensamma namnet Jamtli. Nationalmuseum Jamtli, är en förlängning av Nationalmuseum i Stockholm och representerar framför allt ett nationellt innehåll, medan Jamtli Friluftsmuseum och Läns museet med kulturhistoriska utställningar, berättar den regionala historien.

På museerna finns en mängd källor och material som kan hjälpa oss att förstå historien. Det finns alltifrån föremål, foton och upppteckningar, till kulturmiljöer eller utställningar, och på de regionala museerna är

innehållet fokuserat på det lokala. Det lokala har ett värde oavsett om man är länsinvånare eller turist. Det har också ett tydligt värde för regionens skolor, där läns museet kan komplettera de nationella, mer övergripande läromedlen, med det som ligger närmare elevernas egen närmiljö.

På vilket sätt kan då museet göra detta material angeläget för den som är barn eller ung idag? Självklart har kunskapen om historia ett värde i sig. Det finns ett värde i att veta hur livet sett ut under olika tider, hur människor har levat och hur samhället har utvecklats över tid. Man kan säga att vi lär oss *om* historien. Men ofta beskrivs värdet av kunskaper om historien utifrån att det ger perspektiv på vår egen nutid. Det som

sker här och nu kan sättas i relation till hur det var förr, och på så sätt kan vi se på vår egen tid på ett annat sätt än om vi hade varit helt omedvetna om historien. Här kan man säga att vi också lär oss *genom* historien. Då blir historien ett verktyg för att förstå och reflektera kring nutiden. Som en historisk spegel. Det är dock ingen självklarhet att som besökare i en utställning eller kulturmiljö göra de reflektionerna på egen hand. I det här sammanhanget kan museerna och deras pedagoger fungera som en viktig resurs för att hjälpa till att synliggöra kopplingarna mellan förr och nu.

Barnkonventionen – ett exempel

Som ett exempel på detta, och som ett delprojekt inom projektet Kulturarvspedagogik i Norr, har vi på Jamtli valt att låta elever reflektera kring Barnkonventionen utifrån ett historiskt perspektiv. Det här kapitlet beskriver hur Jamtlis program om Barnkonventionen planerades och utvecklades, hur det testades med några pilotklasser, samt hur det därefter ingått i Jamtlis utbud för skolklasser under ett par år.

FN:s konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen, antogs som lag i Sverige den 1 januari 2020. Konventionen har funnits sedan 1989 och godkändes direkt av Sverige, men sedan 2020 är den en del av lagstiftningen. Att göra den till lag innebär en ambition att ge den mer genomslag i praktiken.

Barnkonventionen ska vara vägledande i beslut och agerande gentemot barn, oavsett om det utförs av myndigheter, skola, föreningar eller enskilda vuxna. Detta uppmärksammas på olika sätt, ofta i styrdokument för olika samhällsfunktioner. Ett viktigt sådant är formuleringarna i skolans läroplan och kursplaner. Lärare ska alltid ha barnperspektivet i fokus när de planerar sin undervisning, men eleverna har också rätt att förstå vilka rättigheter de, och andra barn i Sverige och världen, har. Enligt kursplanerna ska barns rättigheter tydliggöras och självklart kan man göra det på många olika sätt. Ett sätt är att titta tillbaka och få ett historiskt perspektiv på barns rättigheter och det är här museerna kan fungera som en resurs.

I Läroplanens Övergripande mål och riktlinjer står att:

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola har fått kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skolan och i samhället.

I kursplan i Samhällskunskap för åk 4-6 står det att:

Undervisningen ska omfatta De mänskliga rättigheterna och deras betydelse, inklusive barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen, samt principen om likabehandling, inklusive skydd mot diskriminering.

I kursplanen för gymnasiet, Barn- och fritidsprogrammet ingår t ex.

Demokratisk värdegrund och internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter, samt hur synen på barn, barndom och fostran har förändrats.

I Sverige idag ser vi det som en självklarhet att barn till exempel har rätt att överleva. Eller att bli lyssnade på. Det har dock inte alltid har varit en självklarhet. I programmet på Jamtli relaterar vi Barnkonventionen till barns situation förr. Programmet äger rum i museets utställningar, men vi använder oss också av fotografier från museets fotosamling. Vår utgångspunkt är att både fokusera på barns liv förr rent allmänt, men samtidigt göra jämförelser med barnens liv idag och göra kopplingar till barnkonventionen. Detta blir ett sätt att göra innehållet relevant för eleverna. Målet har varit att se på vilket sätt det historiska perspektivet kan få effekter och bidra till mervärde vid förståelsen av barns rättigheter. Kanske kan detta bidra till insikter om att dessa rättigheter inte är en självklarhet och kanske till en ökad medvetenhet om de rättigheter man har idag?

En digital version

En viktig utgångspunkt för projektet Framtidens Kulturarvspedagogik har varit att hitta lösningar för den stora utmaning som museerna i de nordliga regionerna alltid tampats med, nämligen de långa geografiska avstånden mellan skola och museum. En viktig del i utvecklingen av programmet har därför varit att skapa både en analog och en digital version. Under pandemiperioden då museet var stängt utarbetade vi på Jamtli former för att göra digitala program från en studio. Efter pandemin började skolorna hitta tillbaka analogt igen. Det geografiska avståndet har dock varit ett hinder både före och efter pandemin, vilket gör det nya sättet att mötas fortsatt aktuellt. Det har därför varit viktigt att även skapa en digital version av programmet för skolor långt från museet och som förhoppningsvis kan ge samma effekter som det analoga.

Metod och innehåll

Barnkonventionen består av 54 artiklar som beskriver vad barn har rätt till, vad barn ska skyddas från, samt vem eller vilka som ansvarar för att detta efterlevs och följs upp. Fyra övergripande grundartiklar brukar framhållas när man ska sammanfatta innehållet i Barnkonventionen. Vid framtagandet av skolprogrammet på Jamtli har vi valt att ta utgångspunkt i dessa fyra artiklar.

Nr 2: Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras.

Nr 3: Vid alla beslut som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Nr 6: Barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling.

Nr 12: Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad.

Utgångspunkten för programmet på Jamtli är att fokusera på hur det har varit att vara barn förr, men utifrån ett rättighetsperspektiv. För att förtydliga Barnkonventionens innehåll vid mötet med barnen har vi valt att göra stora skyltar, en för varje artikel, som lätt kan plockas fram vid samtal om respektive artikel. Konventionens artiklar kopplas till de olika historiska avsnitten för att reflektera kring om vi med våra nutidsögon tycker att det var en okej tillvaro för barnen då. Tanken är att gemensamt fundera över om historien "lever upp till" Barnkonventionen. Utifrån detta upplägg har vi valt att kalla programmet...

”
Barn förr - med Barnkonventionen i bakfickan.
”

Alla barn är lika
mycket värda

Alla barn har rätt att
överleva och utvecklas

Man ska alltid se
till barnets bästa

Alla barn har rätt att
uttrycka sin åsikt

”

De teman som används som utgångspunkt är: barnets roll i arbete och sysslor, barnets lek, omsorg om barnet, utbildning och medbestämmande.

”

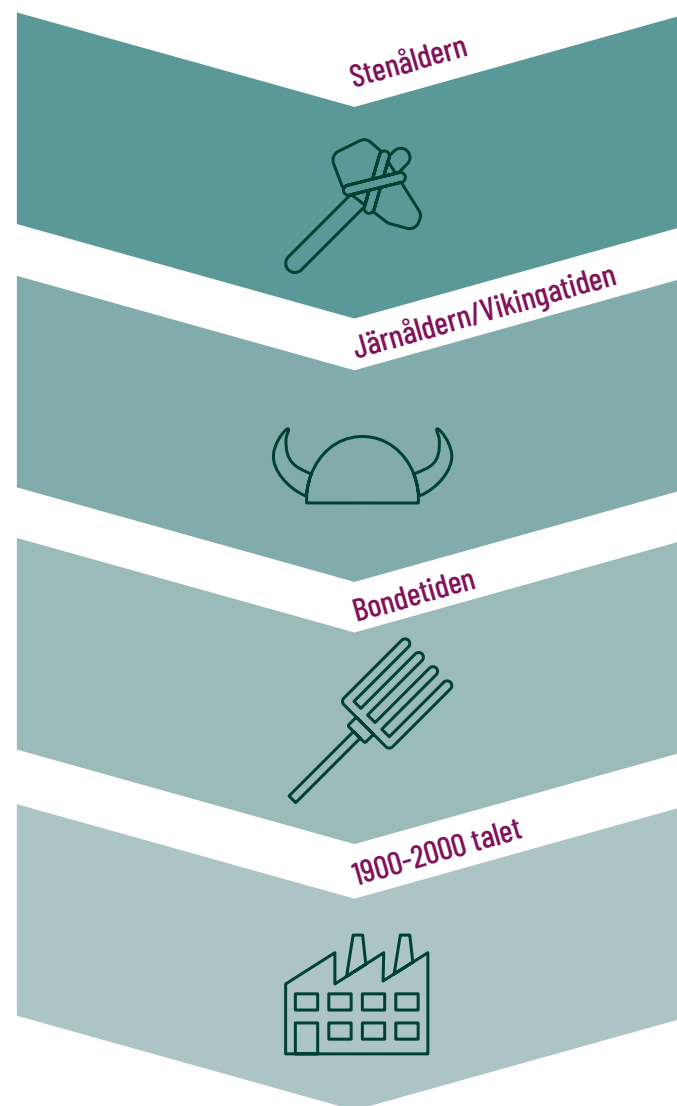
Utställningar och bilder

Eftersom Jamtlis kulturhistoriska utställningar är byggda och placerade i kronologisk ordning är de särskilt lämpade för att göra en vandring genom tiden med jämförelser både med tidigare perioder, men också titta framåt. De nedslag vi valt att göra är i Stenålder, Järnålder och Förindustriell tid. Vi ägnar ungefär 10-20 minuter till varje del. Här nedan följer en kort beskrivning av platsen för respektive nedslag.

I respektive del samtalar vi utifrån några olika teman. Dessa kan passa

olika väl i de olika utställningsdelarna och samtalet styrs delvis av vad som intresserar barnen mest. De teman som används som utgångspunkt är: barnets roll i arbete och sysslor, barnets lek, omsorg om barnet, utbildning och medbestämmande.

I vissa delar av utställningarna fyller vi på med föremål/rekvisita som vi plockar fram specifikt för programmet. Det kan vara om det finns för lite i utställningen att visa, eller om det är något som kan aktivera barnen på något sätt.

Stenålder

I Stenåldersutställningen finns en uppbyggd boplats att samlas kring. Runt den finns montrar med föremål. I boplatsen sitter en dockmodell av en flicka som är i ungefär samma ålder som de flesta av barnen vi möter. Hon är egentligen den enda direkta kopplingen till barn som finns i utställningen. Här fokuserar samtalet på barnens situation i det nomadiska livet.

Järnålder

I utställningen om järnålder/Vikingatid hamnar fokus på bofasthet och jordbruk. Att familjer då börjar ha fler barn blir intressant, liksom att ägandet av mark och gårdar skapar förutsättningar för olika status bland familjer. Den tydligaste koppling till barn som finns i utställningen är brända ben från ett barn i en urna från en grav.

Förindustriell tid

Utställningen om förindustriell tid, Bondeliv, fokuserar särskilt på barn och hur barnen uppfostrades till att lära sig det som behövdes för att överleva på en självförsörjande gård. Här kan barnen aktiveras genom bland annat figurer i utställningen, som representerar olika åldrar. I dessa figurer kan eleverna placera sig själva, det finns titthål där eleverna kan placera sitt eget ansikte, och se sig själv i en spegel mitt emot.

Flickans ålderstrappa berättar om vad barnet skulle kunna vid olika åldrar.

Foto: Malin Bäckström

1900-talet och 2000-talet

Jamtli's utställningar sträcker sig tillbaka till förindustriell tid, och tar slut strax före 1900-talets, eller den moderna historiens, början. När det gäller barns tillvaro och inte minst rättigheter är det dock under den här perioden det börjar hända saker. Det är då det skapas regleringar och sociala reformer. Nya tankar och idéer om barndom formas som ska leda fram till att Barnkonventionen till slut kommer till. För att komma

åt detta har vi valt att använda museets stora fotosamling. Den här delen av programmet genomför vi i ett befintligt bildspelsrum där vi kan slå av det bildspel som normalt visas och visa andra bilder som vi valt ut. Platsen ligger inne i "Berget" i den samiska utställningen. Den är mysig och ombonad och i taket finns en stjärnhimmel som bidrar till en positiv upplevelse av platsen.

Med avstamp i industrialiseringen visar vi bilder och samtalar kring teman som kan vara:

Arbete och sysslor - barnarbete. Hur förhåller sig detta till artikel 3 om barnets bästa?

Utbildning - rätten att gå i skolan. Omfattade folkskolereformen alla barn?

Klassamhälle - arbetarklass, fattiga och rika. Var alla barn lika mycket värda?

Omsorg - familj och hälsa. Barnbidrag, förskolor, BVC, tandvård mm. Gjorde samhällets insatser det bättre för fler?

Barn med funktionsvariationer. Hur förändrades deras rättigheter under 1900-talet?

Aga - Bris. Barnens rättigheter började uppmärksammas.

Lek och fritid - Barnets århundrade. Vad betydde Ellen Key? Barnkultur, i form av leksaker, barnböcker, musik för barn, barnfilm, barnprogram på TV, blir en självklarhet.

Medbestämmande - elevråd, familjeråd, med fokus på artikel 12 om barns åsikter.

Genomförande

Ovanstående programupplägg testades med tre provklasser i januari 2023; två klasser från åk 5 och en klass från gymnasiet, Barn- och fritidsprogrammet. Arbetet började med en avstämning med lärarna. Då diskuterades tanken att ge Barnkonventionen en extra dimension genom att titta bakåt i historien. Alla var eniga om att kunskap om barns villkor förr har ett värde i sig, men att det även borde kunna användas för att ge perspektiv på Barnkonventionen. Att det då bara var ett par år sedan den blev lag i Sverige gjorde att programmet kändes extra aktuellt och angeläget. Vi pratade också om programmets längd och omfattning, fördelarna med att både använda utställningar och foton, möjligheten till aktiverande inslag etc. Utifrån dessa samtal arbetade vi vidare.

Den del av programmet som förldades i utställningarna planerades utifrån de, i vissa fall relativt få, utställningsdelar som specifikt fokuserar på barn. Det gav sig självt att ägna lite mindre tid i de äldre delarna, forntid och järnålder, och mer tid i utställningen Bondeliv,

som har ett särskilt fokus på barns uppväxt. Vi museipedagoger formulerade de gemensamma teman som vi ville skulle följa genom alla utställningarna (se under avsnittet om metod) och ringade in de artiklar från Barnkonventionen som passade att koppla till innehållet.

Den andra delen av programmet, med utgångspunkt i foton, förbereddes på liknande sett. Ytterligare några temaområden blev aktuella och även här hade vi med oss de fyra artiklarna från Barnkonventionen då vi valde innehållet. Bilderna valdes från Jämtland och Härjedalen allmänt, men med tanken att i framtiden kunna göra mer specifika urval utifrån den del av regionen den aktuella klassen kommer ifrån. Det är lätt att drunkna i det stora, fantastiska material som finns, så vi fick snabbt börja begränsa oss.

I februari 2025, dvs efter två års erfarenhet av hur programmet fungerat, testades upplägget även digitalt med två klasser. Detta gjorde vi i studio där två av Jamtlis pedagoger mötte skolklassen via Teams. De elever vi mötte digitalt var dels en grupp elever från åk 4-6 från Laxsjö i Krokoms kommun,

9 mil från Jamtli, dels en grupp elever från åk 4-6 på Ljungdalens skola i Bergs kommun, 18 mil från Jamtli. Upplägget i den digitala versionen är i princip detsamma, men bilder från utställningarna ersätter den fysiska upplevelsen på plats. Att visa foton från arkivet digitalt är enkelt och passar bra i den digitala versionen. Ett extra plus blir här att kunna byta ut vissa foton till lokala bilder från den aktuella platsen eleverna befinner sig på, t ex bilder på barn i sågverksindustrin på olika orter. Att hitta skolbilder från olika byar är inte så svårt, där finns det mycket att tillgå. Här skulle det faktiskt kunna visa sig att någon elevs äldre släkting finns med på bilden!

Programmets längd hölls till 60-70 minuter för de yngsta och upp till 90 minuter för gymnasieelever, men med möjlighet till anpassning för varje klass. Det digitala upplägget begränsades till max 60 minuter.

Reflektioner

Efter testgrupperna i januari 2023 har programmet funnits som en bokningsbar del av Jamtlis utbud för

skolklasser. Det har under perioden 2023-2024 bokats av 29 skolklasser, varav ca två tredjedelar varit mellanstadieklasser. En egen version av programmet har också genomförts några gånger för SFI-elever. Programmet har utvecklats i takt med att mötet med eleverna visat vilket innehåll som intresserat dem och som lett till givande samtal. Nedanstående reflektioner, från både metodupplägg och elevreaktioner, är hämtade från olika tillfällen under den tvåårsperiod då programmet erbjudits.

Besök i utställningar

Fördelen med att förflytta sig mellan olika utställningar visade sig tidigt, liksom att deltagarna har uppskattat kombinationen av både utställningsbesök och bildvisning. Det har gett variation. Att då och då plocka fram skyltarna med de fyra artiklarna från Barnkonventionen har fungerat bra för en gemensam påminnelse om fokuset på rättighetsfrågorna.

I forntidsutställningen har samtalet fokuserats på det nomadiska livet. Här pratar vi om att man hade relativt få barn, för att kunna förflytta

sig. ”Ett i magen, ett på ryggen, ett i handen”. Vi pratar också om gruppens ansvar för barnets tillsyn och ”utbildning”, att man lär sig genom att imitera de vuxna och genom att leka t ex jakt eller matlagning. Vi samtalar om en relativt fri tillvaro för barnen, tid för lek men ingen skola som vi är vana vid. Artikel 6 blir intressant utifrån överlevnad. Vad hände med ett funktionshindrat barn om det inte kunde gå själv till nästa boplat? Hade det barnet samma chans att överleva som de

andra? Eleverna reagerar ofta här på en förmodad orättvisa gentemot de svagare barnen, men samtidigt upplevs stenåldern som en tid man gärna skulle velat leva i. Man upplever att barnen ändå hade det ganska bra, med mer frihet på den tiden.

I utställningen om järnåldern/vikingatiden hamnar samtalet på bofasthet och ökade statuskillnader, bl a med barnens arvsrätt som något nytt. Vi pratar om att man hade trälar. Är alla barn lika mycket värda då?

”

Var alla barn lika mycket värda under järnåldern?

”

Barnen förundras över att slaveri faktiskt förekommit även här i Sverige. Här hamnar samtalet ofta på artikel 1 om allas lika värde. I utställningen visas några kopior av fynd av leksaker från järnålder, vilket ger upphov till samtal om barnens möjlighet till lek och utveckling. Vi funderar på om detta är en början till att se på barn som barn, med behov av att få leka?

I utställningen Bondeliv pratar vi om förväntade kunskaper och färdigheter hos barnen under förindustriell tid. Ålderstrappan i utställningen ger möjlighet att låta några barn ställa sig på plats och representera olika åldrar, med möjlighet att säga: "Du är 7 år och kallas "halvväxting". Du förväntas kunna lilla katekesen, spinna grovt garn och vrida vidjor till bindslen". Det mesta av det barnen kunde då kan sällan dagens barn. Vi pratar om vad som hände om man inte klarade sina sysslor? Vad hände om man inte passade för jordbrukets fysiska arbete? Samtalen hamnar här ofta på diskriminering, att få vara den man är, men också kring hustavlan och husbondens rätt att föra både kvinnors och barns talan. De flesta av de fyra artiklarna brukar bli aktuella i samtalen här. Vi samtalar också kring barnens val-

möjligheter, att dåtidens barn oftast visste vad de skulle göra i framtiden. Det fanns inte lika många val som idag. Vi funderar på om det är bra eller dåligt, och om det är en viktig rättighet idag?

Besöken i utställningarna brukar uppta ungefär halva programtiden. Några exempel på frågor som kommit från barnen är: När blev man vuxen? Älskade man sina barn lika mycket som nu? Var det tillåtet att slå barnen?

Bildvisning

Bildvisningen upplevs ofta som mysig, med lite "biokänsla". I den moderna tiden finns det mycket att prata om vad gäller barns liv och rättigheter. Här har vi valt en stor mängd teman som egentligen inte ryms i programtiden utan vi får välja lite utifrån barnens intresse och vilka samtal som uppstår. I den här delen har vissa teman passerat bättre för gymnasieeleverna, medan annat passerat bättre för mellanstadiet. Vi upplever att ju längre fram i historien vi kommer, desto större igenkänning och därmed större engagemang bland barnen. Bilderna ger upphov till både skratt, frågor

och förundran. De medföljande lärarna tenderar att bli mer aktiva i den här delen, och det blir ett allt tydligare fokus på rättigheter.

Barnarbete är ett tema som engagerar. De nya industrierna öppnade upp för användandet av barn i arbetet, inte minst inom sågverken. Vi

jämför med att barn tidigare hjälpte till i familjens jordbruk. Är det också barnarbete? Är det barnarbete när nutidsbarnen plockar ur diskmaskinen hemma? Vi pratar om ekonomiskt utnyttjande av barn och om att det såklart inte är "till barnens bästa". Elever kommenterar dock ofta att de hellre skulle arbeta än gå i

1900-talet upplevs genom bilder från Jamtlis arkiv. Foto: Malin Bäckström.

skolan. Att det då skulle varit föräldrarna som tog hand om lönen blir då en ögonöppnare.

Skolgång för alla barn upplevs som en viktig rättighet, även om barnen lite längtansfullt sneglar bakåt på en tid utan skoldagar. Här uppstår ibland samtal kring att skolan idag ändå inte är helt rättvis och anpassad efter allas behov.

Klassamhället och synen på barn med funktionsvariationer leder till samtal om allas lika värde. Bilder som visar på den institutionaliserade omsorgen om barn, med dagis/förskola, BVC och fri tandvård för barn, får barnen att inse att det togs många steg framåt under 1900-talet. Här kan lärarna dela med sig av minnen från både lekar, flourtanter och skräckfyllda tandläkarbesök.

Vi har inte kunnat genomföra ett enda program utan att samtal kring äga uppstår. Trots att Sverige var det första landet i världen att förbjuda äga, reagerar eleverna på att det ens

varit tillåtet. Avsaknaden av förbud i vissa länder väcker förvåning. Här kan ibland berättelser från äldre generationer i barnens närhet dyka upp.

Lek och fritid är roligt att prata om. Självklart ska barn ha rätt att leka, det är alla överens om. Men har vi det för bra idag med alla leksaker och prylar och tillgången på spel, musik, film och TV? Att ha rätt till en egen s k ”barnkultur” blir intressant. Hur länge har det varit så?

Mötet med elever på distans visade direkt fördelen med att använda foton från den aktuella platsen. Detta framhöll både lärare och elever när programmet utvärderades. Vissa byggnader kändes igen och det uppstod ett direkt intresse för bilderna. Här kan lärare som är uppvuxna på den aktuella orten spela en viktig roll.

Eleverna kommenterade efteråt att de hade velat veta mer om bilderna. Vi insåg värdet i att inte bara använda bilderna som allmängiltiga illustra-

Millers såg i Trångsviken. Omkring 1908. Jamtlis fotoarkiv.

”

**Var barnarbetet under
industrialiseringen till
barnens bästa?**

”

tioner utan att också se på varje bild mer i detalj. Till det digitala upplägget har vi kompletterat bildmaterialet med ett par korta filmklipp. I studion kan vi lättare jobba med olika medier, något som eleverna uppskattat och önskat mer av.

Samtalen blir ofta väldigt olika beroende på gruppen. Utställningarna och fotona styr i viss mån samtalen, men man fastnar för olika saker. Man fascinerar av hur annorlunda det varit förr, både utifrån det som upplevs som hemskt eller orättvist, men också det som känns tilltalande. När vi pratar om vilken tidsperiod man upplever som mest positiv för barn brukar svaret ofta bli ”nu såklart”, men efter en stund är det ofta stendåldern som nämns som mest lockande. Vi brukar ofta kunna enas om att när industrialiseringen kom innan 1900-talets reformer, var nog den sämsta tiden för barn med barn-

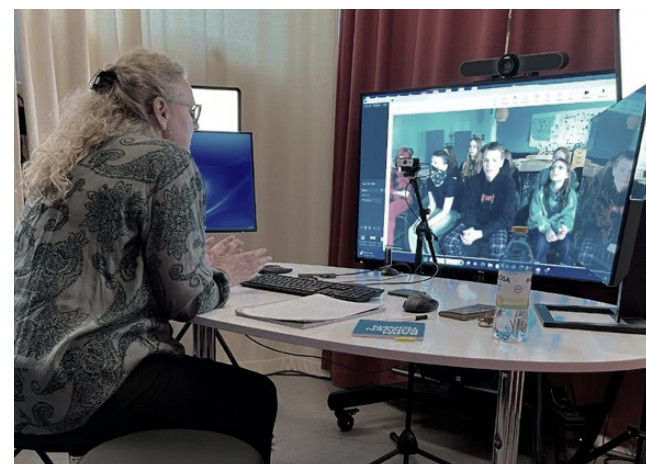
arbete och många barn som levde i fattigdom. Det blir naturligt att prata om vad som var bättre eller sämre jämfört med barnens egen tid och här blir idén om historien som en spegel väldigt konkret. Eleverna kan konstatera att de har det väldigt bra idag med många självklara rättigheter jämfört med förr.

Samtalen handlar främst om elevernas egna villkor i Jämtland idag, men det har känts viktigt att också fundera kring andra länder i världen. Det ger perspektiv. Vi resonerar också om att Barnkonventionen faktiskt inte följs i alla lägen i Sverige. Att det finns barnfattigdom även här. Eller att någon kan diskrimineras precis i vår egen närhet. Det blir viktigt att inse att allt inte är till det bästa trots att vi lever i nutiden. Även om det finns en Barnkonvention idag så betyder inte det att det inte finns brister.

”

Det blir naturligt att prata om vad som var bättre eller sämre jämfört med barnens egen tid och här blir idén om historien som en spegel väldigt konkret.

”

Jamtlis pedagog möter elever från Laxsjö skola i Jamtlis Studio.

Foto: Malin Bäckström.

Sammanfattningsvis

Relevans

Vi upplever att barns villkor förr är något som intresserar elever, oavsett om de är barn eller ungdomar. Att vara barn ligger naturligt nära för alla att prata om eftersom det handlar om eleverna själva. Man kan direkt relatera till sig själv och då blir det angeläget. De flesta har en åsikt eller tanke om något av innehållet. Det uppstår ganska lätt en känsla av samhörighet mellan historiens barn, lärarnas minnen från barndomen och eleverna, och det ger en känsla av relevans. Man skulle kunna beskriva det som att den i nutid aktuella Barnkonventionen får relevans genom den historiska tillbakablicken, samtidigt som historien får ny relevans genom att vi tittar på den utifrån ett nutida barnrättsperspektiv. Som en växelverkan.

Tillgänglighet

Att kunna erbjuda en digital version av programmet känns viktigt. Även om det ger en större upplevelse att få uppleva museets utställningar på plats, så kan det ses som ett alternativ till att inte få ett program alls. Somliga lärare har beskrivit det digitala programmet som mer fokuserat då eleverna inte splittras av att museet innehåller så mycket mer att titta på. Istället för att se det som "en sämre version" av det analoga mötet, bör man istället se till de möjligheter som ges i form av bild och filmvisning.

Medskapande – "Det nya samtalet"

Ett begrepp som lyfts många gånger i detta projekt är "samskapande".

Att vara samskapande med skolan fullt ut är ofta svårt då det tar mycket tid i anspråk. Programmet på Jamtli har, med input och test tillsammans med lärare och elever, planerats av Jamtlis pedagoger och det är ett upplägg som leds av museipedagogen. Där kan medskapandet sägas vara relativt lågt. Medskapande kan dock ske på olika sätt. Det samtal som uppstår varje gång en klass deltar kan också ses som ett medskapande. I den stund museipedagogen lämnar det historiska innehållet, och släpper in elevernas nutidsperspektiv, då uppstår något nytt. Det blir ett samtal där eleverna är med och styr innehållet, vilket ger relevans åt dem själva, samt nya perspektiv som museipedagogen kan ta med sig in i kommande program.

Överförbarhet till andra museer

Ett liknande program om Barnkonventionen kan genomföras på andra museer oavsett vad man har för utställningar. Att jobba kronologiskt från forntid till nu är inte nödvändigt, ibland kan det t o m upplevas som för omfattande, utan här kan man välja historiskt nedslag utifrån vilken utställning man har tillgång till. De flesta museer har bildarkiv, vilket ger möjlighet att jobba lokalt med den modernare historien. Upplägget är också överförbart till andra innehåll, som t ex demokrati, könsroller m.m. där utställningar, bilder från arkivet och nutidsperspektivet kan kopplas ihop på ett liknande sätt.

Våra bästa tips....

Lägg tid på att hitta lokala foton för respektive grupp. Det ger så mycket större intresse.

Samtala om bilderna "på riktigt". Använd dem inte bara som illustration.

Gör upplägget så att det lätt går att välja innehåll och hoppa över vissa delar. Viktigt att inte klämma in för mycket på bekostnad av reflektionstid.

Fyll på med fysiskt hanterbar rekvisita utöver föremål i utställningarna. Viktigt att få ta i saker som ett aktiverande inslag.

Be läraren berätta om Barnkonventionen i förväg så den inte är något helt nytt för barnen.

Kapitel 2

Intryck
Uttryck
Avtryck

Intryck Uttryck Avtryck

FÖRFATTARE: Anna-Lena Rågfälts & Anna Lögdqvist

Dalarnas museum är ett länsmuseum med uppdrag att bevara, undersöka och levandegöra länets kulturarv. Vi finns mitt i Falun, men vårt arbete sträcker sig långt utanför museets väggar.

Museet samlar speglar Dalarnas mångfacetterade historia, vi arbetar nära människor och platser, och vi tror på kulturarvets förmåga att väcka engagemang, nyfikenhet och samtal.

För oss handlar museipedagogik om möten. Möten mellan generationer, mellan då och nu, mellan olika perspektiv och erfarenheter. Det handlar om att lyssna, skapa tillsammans och göra historia levande och relevant - inte minst för barn och unga.

Följande kapitel kommer att berätta om hur vi på Dalarnas museum har arbetat med lokalhistoria som en levande och meningsfull resurs i skolundervisningen. Vi har utforskat hur vi tillsammans med elever och lärare kan arbeta med medskapande

metoder - där det lokala kulturarvet blir till något mer än bara historiska fakta. I det här projektet har vi provat en pedagogisk metod som kan användas utanför museets väggar för att möjliggöra för skolor som ligger långt bort från museet att arbeta med kulturarv och lokal historia.

Metoden bygger på tre steg:

Intryck - där eleverna möter berättelser, föremål eller platser ur den lokala historien; **Uttryck** - där de med olika kreativa uttrycksformer får tolka och bearbeta sina upplevelser; och **Avtryck** - där elevernas egna berättelser och reflektioner får ta plats och lämna spår i det gemensamma kulturarvet. Det handlar om att göra historia relevant och förankrad - inte bara i det förflutna, utan också i samtiden och i elevernas egna liv.

I skolans värdegrund och uppdrag står det: Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identi-

tet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar.

I det här kapitlet delar vi med oss hur vi har arbetat med metoden i praktiken, bland annat genom exempel från samarbeten med skolor i Älvdalen. Majoriteten av de skolklasser som besöker museet kommer från skolor i närområdet, därför valde vi att jobba mot Älvdalens kommun eftersom det är en kommun som ligger långt norrut i länet och har svårt att ta sig till oss på museet.

Temat som vi valde för det pedagogiska arbetet var häxprocesserna som pågick under 1600-talet i Älvdalen. Syftet var att ta reda på hur de här händelserna påverkat bygden och de som lever där.

*Vilka berättelser finns att berätta?
Hur kan vi relatera häxprocesserna till samtiden och elevernas vardag?
Hur och vad vill eleverna berätta?*

Den uppskytlade häxbränningsplatsen i Älvdalen markerar troligen inte den ursprungliga platsen för avrättningarna.
Foto: Anna Lögdqvist

Metod/tillvägagångssätt

Med hjälp från Älvdalens kultursamordnare fick vi kontakt med Rots skola i Älvdalen där lärarna i årskurs 6 var intresserade att arbeta tillsammans med oss under en längre period. De hade tidigare arbetat med temat häxprocesser och såg ett stort värde i att kunna fördjupa detta arbete ytterligare.

Vi presenterade vårt upplägg där eleverna skulle få möjlighet att inte bara lära om, utan också känna, tänka och skapa kring en av Älvdalens mest gripande och komplexa historiska händelser: häxprocesserna under 1600-talet.

Metodens tre steg:

Intryck

INTRYCK – ATT VÄCKA NYFIKENHET OCH KÄNSLOR

Allt börjar med ett möte. Ett fotografi, en plats, ett föremål eller en berättelse från förr - något som väcker en känsla, en tanke eller en fråga hos eleverna. Det första steget handlar om att skapa intryck som berör och stannar kvar, som väcker nyfikenhet och ger en känsla av att "det här handlar om mig". Det kan vara material från museets samlingar och arkiv, men också vandringar och personliga berättelser som sätter igång tankarna.

Uttryck

UTTRYCK – ATT BEARBETA OCH GÖRA HISTORIA TILL SIN EGEN

Nästa steg handlar om att ge eleverna verktyg och utrymme att uttrycka sina egna tankar och känslor utifrån det de tagit del av. Här använder vi kreativa metoder - *bild, text, ljud, drama, foto, film* - beroende på gruppen och vilka förutsättningar som finns. Det viktiga är inte formen, utan processen: att eleverna får reflektera, tolka och bearbeta det historiska materialet på sina egna villkor till något de kan relatera till och känna ägarskap över.

Avtryck

AVTRYCK – ATT SKAPA MENING OCH LÄMNA SPÅR

I det sista steget får elevernas röster ta plats. Det kan handla om en utställning, en podd, ett konstverk eller en berättelse som delas med andra. Det viktiga är att det faktiskt blir ett avtryck - i museet, i skolan eller i det lokala samhället. När elevernas uttryck tas på allvar och får synas, skapas mening. Det blir tydligt att deras perspektiv spelar roll, att de är delaktiga i att forma berättelsen om platsen och dess historia.

Värdeskapande pedagogik

För att skapa meningsfullhet i lärandet tror vi på att det blir viktigt när det blir på riktigt ett synsätt som är kärnan i den värdeskapande pedagogiken. Att skapa värde för andra utanför det egna klassrummet är något som gör att eleverna känner mening.

Eleverna fick i början av projektet ett uppdrag av museet där deras uppgift var att bidra med mer kunskap om en historisk händelse kopplat till den egna bygden. Dalarnas museum behövde elevernas hjälp att samla in kunskap om häxprocesserna och vad folk i bygden vet och har hört, vilka minnen som lever kvar och hur det har påverkat bygden. De fick i uppdrag att intervjua en person i deras närhet, släkting, bybo, lärare m.fl.

Intervjuerna adderades till museets arkivmaterial för framtiden (minnen.se)

Källkritik

Som en del i lärandet kring häxprocesserna arbetade vi tillsammans med eleverna om källkritik genom olika historiska källor, som bilder, kartor, arkivmaterial och föremål. Vi pratade om hur man värderar källor och vilka källor som finns. Att få se och reflektera över faktiska källor gör att eleverna också får uppleva att historia är på riktigt. Eleverna fick under en dag träna sin källkritiska förmåga med olika övningar.

Vi kommer berätta mer konkret om själva genomförandet genom hela processen.

Genomförande

Möten och research i Älvdalen

Museipedagogerna vid Dalarnas museum besökte Älvdalen och träffade Marit Norin, guide och sakkunnig om häxprocesserna under 1600-talet. Syftet med besöket var att besöka häxbränningsplatser, ta reda på mer kring häxprocesserna i Älvdalen och knyta lokala kontakter.

I syfte att få kunskap om arbetsupplägg för kultur i skolan i Älvdalens kommun samt diskutera hur kommunen önskade arbeta med Dalarnas museum kring kulturarvsfrågor, träffade vi även kultursamordnaren i Älvdalens kommun. Vi ville även få hjälp med att hitta en klass som kunde delta i projektet. Efter några veckor fick vi ett glatt besked att Rots skola var intresserade av att samarbeta med oss.

Uppstart på Rots skola

I maj 2023, när eleverna fortfarande gick i årskurs 5, besökte vi dem för första gången. Under två dagar inled-
des vårt gemensamma arbete.

DAG 1 – INTRODUKTION OCH UPPDRAG:

Vi presenterade Dalarnas museum och vårt uppdrag till eleverna som vi hade med oss från vår chef. I bre-
vet stod det att vi behövde elevernas hjälp för att utöka kunskapen kring häxprocesserna i Älvdalen. Under dagen pratade vi om följande:

» Vad är en häxa? Eleverna jobbade i grupper om 4 i varje grupp och gjorde en mindmap på vad de associerade till ordet häxa.

» Vi berättade om folktro, som levde kvar sida vid sida med kyrkan och den kristna tron, och visade föremål från våra samlingar som sägs ha använts för att ha olika skyddande effekter vid ev. möten med troll och andra oknytt.

DAG 2 – INTRYCK: VANDRING I DE HÄXANKLAGADES FOTSPÅR

Dagen därpå följde vi med Marit Norin - sakkunnig i ämnet och en inspirerande berättare med djupa rötter i Älvdalens historia på en guddad vandring till den plats man tror användes som avrättningsplats under häxprocesserna. Vandrigen gjorde starkt intryck - särskilt berättelsen om hur elvaåriga Gertrud Svensdotter pekades ut som häxa efter att ha "gått på vattnet", och hur detta blev startskottet för en våg av anklagelser. Att stå på den faktiska platsen, att se med egna ögon - det väckte både frågor och känslor hos eleverna.

Vandrigen gick till den plats man idag tror användes som avrättningsplats för häxprocesserna i Älvdalen. Platsen låg en bit bort från skolan så vi chartrade en buss för att klassen skulle kunna ta sig dit smidigt.

Marit berättade under vandrigen om att häxhysterin inleddes i just Älvdalen där elvaåriga Gertrud

Eleverna fick gå en vandring i de häxanklagades fotspår, till den mer sannolika platsen för avrättningarna. Foto: Anna-Lena Rågfälts

Svensdotter enligt nioåriga Mats Nilsson räddat getter från en holme på ett övernaturligt sätt genom att gå på vattnet. Kyrkoherde Lars Elvius fick höra talas om händelsen som blev inledningen på jakten på oskyldiga människor. Vandrigen väckte starka känslor hos eleverna - de fick bokstavligen gå i spåren av människor som levtt, anklagats och dömts i en tid präglad av rädsla och misstänksamhet.

De starkaste intrycken för eleverna var att få höra Marit berätta om hur

människorna blev avrättade och att det troligen skedde i närheten av där vi vandrade. Reflektioner som eleverna hade efter vandrigen och vad de lagt på minnet var t.ex. att ingen brändes levande på bål här i Sverige (med undantag för en person). Att ingen i Sverige bar kruthalsband, att Mats ljög om att Gertrud hade gått på vattnet, att Gertrud döpte sin son till Mats, att vi varit på samma plats som de häxanklagade. De tyckte också att det var konstigt att man på den här tiden kunde lita på ett barnvittne.

TRÄFF 2: DIGITAL TRÄFF - INTERVJUTEKNIK

I augusti 2023 hade eleverna precis börjat årskurs 6. Den här gången träffades vi via Teams. Fokus låg på att förbereda dem inför nästa delmoment: att intervjua en lokalbo om häxprocesserna i Älvdalen. Vi gick igenom intervjuteknik, hur man ställer öppna frågor, spelar in ljud, transkriberar och samlar in samtycke.

Eleverna fick färdiga frågeställningar och mallar för att samla in och bearbeta intervjuerna. Instruktionen var att de skulle intervjua en Älvdalsbo, släkting eller granne om häxprocesserna. Förslag på intervjufrågor var: Kan du berätta något om häxprocesserna där du bor? Vet du NÄR häxprocesserna ägde rum? Vet du VAR häxprocesserna ägde rum? Vem eller vilka handlade det om? Hur påverkas du och dina närmaste av att häxprocesser ägde rum?

Eleverna spelade in en ljudfil på Ipad som dom sedan transkribera-

des av eleverna och efter det laddades upp på minnen.se

TRÄFF 3: KÄLLKRITIK - ATT TÄNKA SOM EN HISTORIKER

I slutet av september möttes vi igen på plats i Älvdalen. Nu var det dags att ta ett kliv djupare in i historieämnet: vi arbetade med källkritik under en hel dag.

I arbetet med häxprocesserna blev det snabbt tydligt hur avgörande källkritik är - både för att förstå själva händelserna och för att förstå hur liknande fenomen (ryktesspridning / drev) kan uppstå i vår samtid. Eftersom källkritik också är ett kunskapsmål inom historieämnet valde vi att lägga stort fokus på just detta moment, och integrerade det i vårt upplägg på ett sätt som gjorde det både konkret och meningsfullt för eleverna. Vi besökte klassen under en hel dag och arbetade med historiska källor och källkritik på olika sätt.

Till grund låg dessa didaktiska frågor:

VAD? Eleverna ska lära sig om vad källor och källkritik är och utveckla förmågan att tolka och värdera källor som ligger till grund för vad vi vet om de häxprocesser som ägde rum i Älvdalen.

HUR? Introduktion om historiska källor och källkritik ca:10-15 min. Eleverna presenterades för en rad historiska källor som på olika sätt kopplade till häxprocesserna i Älvdalen (och Dalarna) under 1600-talet och fick genom en rad källkritiska frågor värdera varje källa för sig, och därefter i kombination med varandra.

VARFÖR? I läroplanen står att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur vi kan veta något om det förflutna genom historiskt källmaterial. Eleverna ska också ges förutsättningar att utveckla förmågan att ställa frågor till och värdera källor som ligger till grund för historiska kunskaper. Arbetet med källor ska även ge eleverna förutsättningar att leva sig in i det förflutna.

De historiska källor som användes i övningen och de frågor som ställdes till varje källa var:

Ett tyskt kopparstick från år 1670 sägs föreställa häxprocesserna i Mora, Dalarna.

- » Ett tyskt kopparstick som sägs gestalta häxbränning i Mora - Var det såhär häxbränning gick till i Sverige under 1600-talet enligt vad vi vet utifrån andra skriftliga källor?
- » Historiska kartor från Älvdalen - Vad säger de om hur det såg ut i Älvdalen under 1600-talet? Är kartorna från rätt tid? Finns det kopplingar till häxprocesserna på dem?
- » Information från Fornsök (Fornminnesregistret), där bl.a. en plats för häxbränning i Älvdalen beskrivs. - Vad finns beskrivet om platsen? Hur ser det ut på den platsen idag?
- » Arkivmaterial i form av rättegångsprotokoll från häxprocesserna i Älvdalen (från Riksarkivets hemsida). - Är protokollen från rätt tid? Är de relevanta för kunskapen? Vem har skrivit protokollen? Vem har fått prata under rättegången? o.s.v.
- » Föremål ur Dalarnas museums samlingar med koppling till trolldom (visades via Digitalt museum) - Är det riktiga föremål? Kan vi veta att de har kopplingar till trolldom? Är de från rätt tid, d.v.s. 1600-talet?
- » Arkeologiska föremål från 1600-talet hittade i Falun - Är det riktiga föremål? Är de från rätt tid? Kan vi veta att de har kopplingar till trolldom?

De grundläggande källkritiska kriterierna som frågorna utgick ifrån var:

- » Äkthet - Är källan äkta? Hur kan du avgöra om källan är äkta?
- » Tendens - Vilket är syftet med källan?
- » Beroende - Står källan i beroende till någon/något?
- » Närhet - När skapades källan?
- » Representativitet - Är källan representativ?
- » Luckor - Saknas några röster eller perspektiv i källmaterialet?

Under övningen samtalade vi även om begrepp som " trovärdighet", "tidsanda" och "maktperspektiv".

Genom att tillsammans analysera källorna kunde eleverna börja förstå att historien inte bara består av sanningar - utan också av tolkningar och maktförhållanden. Det blev en viktig nyckel till att inte bara förstå vad som hände under häxprocesserna, utan också varför det hände och hur vi kan närma oss denna historia idag, med respekt för de människor som drabbades. Arbetet med källkritik blev ett sätt att träna både empati och analytisk förmåga, och lade en stabil grund för de uttryck som eleverna senare skapade i nästa steg av processen.

TRÄFF 4: UTTRYCK - FILMSKAPANDE SOM TOLKNING OCH BERÄTTANDE

I slutet av oktober återvände vi till Rots skola för en tvådagars workshop i filmskapande. Nu var det dags för eleverna att omsätta all kunskap, alla intryck och intervjuer till en egen berättelse i filmform. Fokus var att eleverna själva skulle få forma och gestalta sina tankar och tolkningar av

det de varit med om. Med filmen som uttrycksform ville vi låta elevernas röster ta plats med deras egna berättelser i centrum.

Vi fick tips av kultursamordnaren i Älvdalen att samarbeta med filmaren och konstnären Maja Daniels, vars konstnärliga arbete berör häxprocesserna i Älvdalen. Hon hade dessutom tidigare erfarenheter av att arbeta med skolan och hembygdsföreningen i området. Maja i sin tur tog med sig manusförfattaren Jonas Hammarbäck. Tillsammans utgjorde de ett kreativt team som kunde erbjuda eleverna professionell handledning och inspiration.

Tack vare ett bidrag från Region Dalarna kunde vi anlita dessa samarbetspartners och även täcka andra viktiga delar av projektet, som transporter till vandringen och museibesöket, samt övernattning för oss museipedagoger.

”

Tänk om det var du.
Tänk att det var nu.

”

Tillsammans med filmaren Maja Daniels och manusförfattaren Jonas Hammarbäck fick eleverna en introduktion i filmens språk
- hur man berättar med bild, ljud och manus.

Fokus låg på hur man bygger upp en scen:

- » Karaktärer - vilka är med i berättelsen?
- » Dialog - vad säger de till varandra?
- » Handling - vad händer, och varför?
- » Plats - var utspelar sig scenen?

De fick också lära sig att använda olika bildutsnitt och perspektiv för att förstärka känslor och budskap i berättelsen.

Efter introduktionen delades eleverna in i grupper och började arbeta med sina manus. Uppdraget var tydligt: *”Tänk om det var du. Tänk att det var nu.”*

Utifrån den premissen skapade eleverna moderna berättelser med koppling till häxprocesserna. De förflyttade historien till vår egen tid - och funderade över hur en häxjakt skulle kunna se ut idag. Resultatet blev fem starka och personliga filmer där historiska teman som rädsla, utanförskap och skuld speglades i samtida miljöer.

FILARBETET

Eleverna fördelade roller - manusförfattare, regissör, skådespelare, kameratekniker - och samarbetade tätt i varje steg, från idé till färdig film.

TRÄFF 5: AVTRYCK

- FILMFESTIVAL PÅ DALARNAS MUSEUM

I januari 2024 avslutades projektet med pompa och ståt på Dalarnas museum i Falun. Vi ville fira elevernas arbete och visa att det de skapat faktiskt betyder något. Med hjälp av chartrad buss kunde hela klassen komma till museet.

Filmerna visades i storformat i museets hörsal. Varje grupp presenterade sin film och berättade om processen bakom. Som avslutning fick alla elever diplom för sitt arbete. Vi åt pizza tillsammans, och

till filmvisningen hade vi bjudit in både representanter från Dalarnas museum och samordnare för kultur i skola från regionen och Falu kommun.

Den här dagen satte punkt för ett långt och meningsfullt arbete - men också ett avtryck i både museets arkiv och i elevernas minnen.

REFLEKTION OCH FRAMTID:

VAD HAR VI LÄRT OSS - OCH HUR GÅR VI VIDARE?

Att arbeta med lokalhistoria som utgångspunkt har visat sig vara en kraftfull metod för att skapa relevans och engagemang i skolans värld. När berättelserna kommer från den egna bygden väcks både nyfikenhet och stolthet - och eleverna blir aktiva kunskapsskapare snarare än passiva mottagare.

För oss museipedagoger blev det också en möjlighet att testa ett arbetssätt som sträcker sig över tid. Istället för att genomföra ett enstaka skolprogram under ett par timmar, följde vi en klass genom ett helt läsår. Det gav oss möjlighet att skapa förtroende, fördjupa innehållet och arbeta med progression i lärandet - både för eleverna och för oss själva.

”

Det blir viktigt när
det är på riktigt.

”

En avgörande del i projektet var att eleverna fick ett **"uppdrag på riktigt"** - en konkret uppgift från Dalarnas museum. De skulle inte bara lära sig om häxprocesserna, utan också bidra med ny kunskap till museets arkiv genom intervjuer, filmer och berättelser. Det blev tydligt i lärarutvärderingarna att just detta gjorde stor skillnad. Eleverna upplevde att någon utanför skolan verkligen var intresserad av deras arbete. Det skapade motivation och en känsla av sammanhang.

Vi har kombinerat teori med praktik, digitala möten med platsbesök, historiska källor med kreativa uttryck. Det är en metod som bygger på flera olika nivåer av lärande - och som sätter elevens upplevelse och förståelse i centrum. En metod där **intryck**, **uttryck** och **avtryck** flätas samman till en helhet.

Överförbarhet: Hur kan andra använda metoden?

Vi tror att det här arbetssättet går att använda i många olika sammanhang och på många olika platser. Det som krävs är:

- » Något i det lokala kulturarvet som väcker frågor och känslor.
- » En klass eller skola som är nyfiken och vill samarbeta.
- » Ett museum eller en kulturinstitution som är beredd att gå in i processen med lyhördhet.

Metoden går att anpassa efter olika åldersgrupper, olika historiska teman och olika uttrycksformer. Det viktigaste är att bygga ett sammanhang där eleverna får använda sina sinnen, sin kreativitet och sin nyfikenhet - och där de får känna att deras arbete spelar roll, på riktigt.

Våra bästa tips....

Här är några av de nycklar
vi vill skicka med till andra
som är nyfikna på att testa
liknande arbetssätt:

Lokalhistoria skapar relevans. När eleverna får arbeta med sin egen plats blir lärandet både närmare och djupare.

Uppdrag utifrån skapar motivation. Ett konkret uppdrag från en aktör utanför skolan gör lärandet meningsfullt.

Ge eleverna intryck. Att uppleva en plats med flera sinnen ger förståelse och väcker känslor.

Ge utrymme för uttryck. När elever får skapa något själva – en film, en berättelse, en utställning – utvecklas kreativitet och ansvar.

Ge möjlighet till avtryck. Låt det eleverna skapar få ett liv bortom klassrummet. Då blir lärandet på riktigt.

Träffas flera gånger – progression i lärandet samt relationskapande.

Träffats på olika sätt fysiskt på olika geografiska platser, digitalt.

Varierat innehåll – Teori / praktik – genom att erbjuda ett varierat upplägg tror vi att eleverna blir mer intresserade och möjligheten att nå fler elever med olika behov ökar.

Kapitel 3

Interaktivitet för
kropp och tanke

Interaktivitet för kropp och tanke

FÖRFATTARE: Gustav Nordansjö och Liza Ay Hermansson

På Värmlands Museum har vi museipedagoger sedan ett antal år arbetat med skolprogram som innehåller både en teoretisk del och en praktisk del. Vi har märkt att en del elever lär sig bäst genom att lyssna och läsa medan andra elever föredrar att jobba med hela kroppen för att få informationen att fastna, men för de allra flesta elever behövs både och för att tillgodogöra sig museibesöket på bästa sätt.

Om många sinnen stimuleras ökar chanserna att kunskaperna befästs och skolprogrammet blir på köpet också roligare, vilket Burman (2014)

påpekar i boken *Konst och lärande: essäer om estetiska lärprocesser*. På detta sätt kan vi som museum bidra till skolans måluppfyllelse men också väcka elevernas nyfikenhet och lust att lära så att de vill utforska mer om kulturhistoria, arkeologi och konst. Här finns de riktiga föremålen att titta på och vissa fall även kopior/repliker att känna på, till skillnad mot vad skolan kan erbjuda. Museer kan konkretisera undervisningen som annars kan kännas abstrakt för eleverna. Det är på riktigt! När en klass kommer till Värmlands Museum får de också uppleva en annan läromiljö och en annan pedagog, vilket kan öka motivationen.

Genomförande

Den praktiska delen av våra skolprogram innebär att arbeta med händerna på något sätt. Klassen håller då till i museets skaparverkstad, där det är fritt fram att måla, klippa, klistra och så vidare. Den teoretiska delen medför lite andra utmaningar eftersom vi då håller till i någon av museets utställningar, där man annars oftast bara får titta, läsa och lyssna. För att skapa interaktivitet försöker vi därför lägga till även tänka och tycka.

Tidigare var upplägget oftast en traditionell visning av en utställning, kombinerat med en workshop i Skaparverkstan. Numera har vi bytt ut visningsmomentet mot ett kortare intro följt av någon typ av quiz, där tiden i utställningen används till att lösa en uppgift.

En traditionell visning av en utställning kan vara fantastiskt, men det

passar inte alla. I en klass finns alltid några elever som inte riktigt klarar av att fokusera på att lyssna i en miljö som är ovan och full av intryck. Även om det ofta går att få till en bra dialog mellan klassen och guiden, så blir det lätt så att vissa elever är aktiva medan andra är passiva. I flera av våra utställningar finns också en hel del logistiska utmaningar. Det är helt enkelt för trångt på många ställen för att kunna samla en hel klass på ett bra sätt. Det blir lätt så att man står och pekar och pratar om ett föremål som eleverna inte riktigt ser och det är ju inte så roligt - man vill ju komma nära inpå och SE på nära håll, riktigt trycka näsan mot glaset när man nu äntligen är på museet och får se de riktiga grejerna. Om det finns saker man får känna på behöver det finnas tid och utrymme för alla att göra det.

För att komma runt de här logistiska problemen har vi ibland gjort så att

vi haft en kortare introduktion om utställningens innehåll, följt av en stund då eleverna får utforska fritt i utställningen. Det funkar dessvärre sällan särskilt bra. Eleverna tenderar att svepa över ganska snabbt utan att riktigt ta till sig innehållet. Det behövs en uppgift som stöd för att fokusera uppmärksamheten på en del i taget. Därför låter vi nu istället eleverna utforska utställningen genom att svara på frågor i klassiskt 1X2-format. Med rätt utformade frågor och uppgifter har det visat sig fungera väldigt väl. Vid i stort sett varje tillfälle får vi spontana positiva kommentarer från både elever och lärare.

Det första program som vi testade detta format på var vårt forntidsprogram. Museets forntidsutställning sträcker sig längs en tidslinje och innehåller både arkeologiska fynd i glasmontrar och taktila inslag av päls, horn, flinta och så vidare. Den delen av utställningen är inte särskilt stor, men tillräckligt för att ca 25 tredjeklassare ska rymmas.

Nedan presenteras två skolprogram där det har fungerat väl med kombinationen utställning och workshop – det arkeologiska programmet Forntid och konstprogrammet Fint eller fult.

Forntiden är alltid ett intressant ämne.

Program 1

Forntiden

1 Först får klassen en mycket kort introduktion till forntidsdelen av vår historiska utställning Värmlandsliv där tidslinjen förklaras och vilka föremål man får ta på och vilka man endast får upptäcka med ögat. Därefter går vi igenom själva aktiviteten där vi förklarar hur de ska gå tillväga. Vid föremålen på tidslinjen finns nummerskyltar utplacerade som de ska hålla utkik efter för att hitta rätt fråga och på en bänk bredvid finns frågekort numrerade ett till femton utplacerade. Klassen blir indelade i grupper om tre och varje grupp får en skrivplatta med "tipstalong" och penna. Varje grupp drar varsitt frågekort och när en fråga är avklarad läggs den tillbaka och gruppen väljer en ny att fortsätta med.

Frågorna är konstruerade så att gruppen måste använda sig av olika knep för att hitta svaren.

Det kan vara så att de måste känna på ett föremål för att utesluta två alternativ eller titta lite närmare för att urskilja symboler. Ibland måste gruppen på klassiskt vis läsa en faktatext för att hitta svaret eller så måste de också helt enkelt gissa på det mest troliga alternativet.

Efter ca 25 minuter bryter vi och då har grupperna hunnit med ett antal frågor i blandad ordning. Någon grupp har hunnit igenom alla frågor, någon annan har kanske bara hunnit några stycken. Det är dock ytterst sällan vi har problem med att någon grupp inte fokuserar på uppgiften. Läraren får med sig "tipstalongerna" med elevernas svar och ett häfte med alla frågor och svarsalternativ med de rätta svaren inringade. Detta ger läraren möjlighet att gå igenom de rätta svaren på skolan och därmed också repetera innehållet av besöket på Värmlands Museum.

För att få svar på frågan måste eleverna känna på flintan.

Under den påföljande workshop-delen i Skaparverkstan får eleverna möjlighet att bekanta sig med forntida teknik med hela kroppen.

Passet börjar först med att museipedagogen berättar om de olika teknikerna, vad som ska göras och sedan ger instruktioner. Därefter ska eleverna måla med ockra med

pinnar på knappformar av trä, borra med pumpborrar, slå gnistor med tändstål och flinta, känna på fnöske, spinna ull med en slända, känna på pälsar och prova forntida kläder. Knappformarna med elevernas ockramålningar följer givetvis med klassen och blir till hjälp för eleven att hålla minnet av museibesöket vid liv.

KOPPLING TILL LGR22

- » Samhällsorienterande ämnen, åk 1-3
- » Människans uppkomst, vandringar, samlande och jakt samt förändrade levnadsvillkor i samband med övergången till jordbruk.
- » Norden befolkas. Människors levnadsvillkor under nordisk stenålder, bronsålder och järnålder.
- » Tidslinjer och tidsbegreppen dåtid, nutid och framtid.
- » Teknik, åk 1-3
- » Material för konstruktionsarbete. Materialens egenskaper och hur materialen benämns och kan sammanfogas.

Program 2

Fint eller fult

2 Även detta skolprogram är indelat två delar. Vi börjar i Värmlands Museums konstbasutställning *Insyn och Utblick* där vi tittar närmare på konst som sticker ut, som kanske till och med provocerar. Det är konstverk som på ena eller andra sätt delar betraktarna i två läger. De som tycker att det är nyskapande och vågat medan andra finner det intetsägande och naivt, alltså fint eller fult. Vi tittar bland annat närmare på Lena Cronqvist målningar, Lerin/Hystads videoinstallation, grafik av Joan Miró och skulpturer av Hilma Franson och Dominika Kemilä. Visningen avslutas med att titta på Gunvor Nelsons experimentfilm *"My name is Oona"*. *Vad är fint eller fult? Vem avgör det? Vad tycker du? Vad är konst? Är konsten fri?* är exempel på frågor som diskuteras under visningen. Vid varje verk får eleverna

chans att känna efter och tycka till och deras tankar gör verken mer intressanta, inte bara för dem själva utan också för resten av klassen som får en bredare tolkning av de olika konstverken.

Efter rundvandringen i konstutställningen styr vi kosan mot Skaparverkstan där eleverna ska utföra porträtt på olika sätt. Det blir totalt fyra porträtt av den som sitter mitt emot med fyra olika tekniker, akvarell, kol, tusch och blyerts. Dock placeras hinder ut på vägen för att bilderna ska få en lite annorlunda karaktär men också för att minska prestationsångesten. Mellan eleven och papperet placeras en skiva kartong så att det inte går att se vad man målar eller ritar. Ögonen kan hamna på sniskan och ett öra kanske svävar vid sidan av ansiktet. Det blir tokigt helt enkelt men också väldigt uttrycksfullt. Akvarellfärgen drar

”

Vad är fint eller fult?
Vem avgör det?
Vad tycker du?
Vad är konst?
Är konsten fri?

”

Varje porträtt får ett unikt uttryck som både kan roa och imponera.

iväg på det fuktiga papperet på det ena porträttet och kolmjölet svärtar anletsdragen på det andra. Under tuschteckningen får eleven varken se eller lyfta pennan vilket gör att porträttet drar åt Picasso hållet. Eleven förväntar sig en ful teckning men i själva verket blir många porträtt riktigt fina! Efter varje moment visar museipedagogen upp olika exempel och ger uppmuntrande kommentarer och drar paralleller till olika konstnärer eller stilar. Det sista porträttet görs med blyerts och nu får eleverna titta på papperet och i och med det höjs också kravet.

Porträttet ska vara som ett svart-vitt fotografi.

När alla fyra porträtt är klara placerar eleven dem framför sig. Museipedagogen säger några påståenden och eleverna håller upp den bild som stämmer överens. Den bild som är mest respektive minst lik modellen, det porträtt som lyckats fånga modellens inre, den bild som är häftigast eller den bild som man är mest nöjd med. Den sistnämnda brukar oftast var en bild som är gjord i blindo.

KOPPLING TILL LGR22

» Bild, åk 4-6
» Teckning, måleri, tryck och tredimensionellt arbete.

» Bildanalys av konst- och dokumentärbilder samt arkitektur från olika tider och kulturer.

Reflektion

Vi gör kulturhistoria tillgänglig för de elever som kanske i klassrummet har svårt att tillgodogöra sig texter eller bara sitta ner och lyssna. Det blir en upplevelse att känna på riktiga historiska föremål, att få prova på att använda verktyg från forntiden och att leta svar bland uråldriga ting.

På samma sätt gör vi vår konstsamling tillgänglig för elever i skolprogrammet Fint eller fult. Att samtala och att ställa de rätta frågorna kring konst fördjupar mötet med de olika verken. Kanske upptäcker de något mer, ser något de inte sett förut eller finner ett verk som berättar något om dem själva och att sedan få skapa själva på ett lustfyllt och kravlöst sätt höjer upplevelsen av museibesöket.

Kombinationen av olika moment som aktiverar både hand och tanke gör att aktiviteterna kan fungera för många elever med olika förutsättningar.

Våra bästa tips....

Ett upplägg där 1x2-formatet används fungerar mycket väl eftersom det känns igen av eleverna. Det kan vara bra att tänka på att även om nyskapande och annorlunda format kan vara kul och skoj kan det riskera att ta fokus från innehållet.

Detta sätt att lägga upp ett skolprogram på kan genom sitt sätt att aktivera eleverna träna olika färdigheter som är av betydelse för vetenskapligt tänkande – att använda sig av uteslutningsmetoden, att bedöma rimlighet/sannolikhet m.m.

Vikten av ramar. Det är befriande att få skapa med begränsningar! En bildövning där eleverna inte behöver känna prestationsångest, utan mer skapa med hjälp av slumpen, är inte bara roligt och upplyftande utan också en inkörsport till vidare fortsatt kreativt tänkande.

I bägge skolprogrammen får eleverna något med sig hem. I programmet Fortid får de med sig en knappform av trä med egenhändigt skapade bilder i ockra och efter skolprogrammet Fint eller fult har de med sig fyra starka porträtt av en kompis. Dessa föremål kan anses ringa men hjälper eleverna att komma ihåg vad de fick vara med om under deras museibesök.

Kapitel 4

Barn förr
och nu

Barn förr och nu

FÖRFATTARE: Clara Ceder och Sandra Marklund

Skellefteå museum är ett kulturhistoriskt museum med verksamhet i Malå, Norsjö och Skellefteå kommuner. Vårt uppdrag är att samla, bevara och förmedla kunskap om liv och miljöer i de berörda kommunerna. Skellefteå museum har också ett länsansvar inom teknik- och industrihistoria efter år 1900. Det finns många mål med vår verksamhet, i dessa ingår att vi som museum ska verka för att en bred allmänhet kan ta del av regionens kulturarv i syfte att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning. Verksamheten ska knyta samman historia, nutid och framtid.

Museet återfinns i en tidigare skolbyggnad från 1916 på kulturområdet Nordanå i Skellefteå. Där finns även ett friluftsmuseum och närhet till Bonnstan, en av Sveriges kvarvarande kyrkstäder. På Nordanåområdet finns även annan kulturell verksamhet, en av dessa är Folkrörelsearkivet i Västerbotten. Vi kompletterar varandra och har ett nära samarbete, vilket möjliggör för oss pedagoger att göra ytterligare fördjupningar av det lokalhistoriska perspektivet, både genom våra respektive kompetenser samt via tillgången till våra institutioners respektive arkivmaterial. Samarbetet tillåter oss även att kunna ta emot större grupper vid ett och samma

tillfälle, då vi dels kan dela på grupperna även på transporter, material och rekvisita.

Skellefteå museums pedagogiska arbete har inom ramen för projektet med framtidens kulturarvspedagogik utforskat metoder som syftar till att lyfta autenticitet och berättande genom fotografier ur våra samlingar. En möjlighet att tillgängliggöra livsöden och levnadsberättelser med koppling till barnkonventionen och vår egen lokalhistoria. Vi har ämnat att skapa förståelse och visa exempel för hur det lokala har koppling till det globala. Med fotografier som bas har vi prövat sätt för eleverna vi mött att lära om både förr och nu, om sig själva och om varandra.

Bakgrund

Eftersom framtidsprojektet vänder sig till skolan känns det naturligt att nämna läroplansmål och skolans kulturarvsuppdrag. Eftersom det finns många beröringspunkter mellan skolan och museet är det angeläget att vi arbetar aktivt för att skolan ska se ett värde i att använda våra skolprogram i sin undervisning oavsett ämne. "Alla som arbetar i skolan ska verka för att utveckla

kontakter med kultur- och arbetsliv, föreningsliv samt andra verksamheter utanför skolan som kan berika den som en lärande miljö" (2.6 Skolan och omvärlden)

Kopplingarna mellan projektet och Lgr22 kan göras med många olika ämnen, inte endast i SO-ämnet där historia och samhällskunskap ingår, det övergripande mål vi främst arbetat mot är:

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola kan samspela i möten med andra människor utifrån kunskap om likheter och olikheter i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia. (Lgr22 2.2 mål)

Under våren 2023 tackade Skellefteå museum ja till att delta i ett samarbete under ledning av Rädda barnens lokala verksamhet i Skellefteå. Som medskapare stod även Folkörelsearkivet i Västerbotten, Skellefteå kommun samt Nordiskt Berättarcentrum. Det inledande syftet med samarbetet var att tillsammans levandegöra barnkonventionen, vi kom gemensamt fram till temat Barn förr och nu, en titel som

sedermåra även blev namnet på den avslutande utställningen. Som en del i Skellefteå kommuns uppdrag som barnrättskommun hade en årskurs 3, bestående av tre klasser, blivit utsedda till barnrättspiloter och blev med anledning av detta först ut med att delta i detta samarbete. Det är arbetet med dessa klasser som ligger till grund för denna text.

Genomförande

Förarbete

Vi inledde arbetet med att söka inspiration från olika håll utifrån vår profession som museipedagoger, vi kollade närmre på hur andra museer hade arbetat pedagogiskt med barnkonventionen, exempelvis Jamtli, som även de är med i detta kulturarvsprojekt. Vi la även tid på inläsning kopplade till ämnen såsom fotografi, etnologi, lokalhistoria, läroplaner, mediaanvändning, historiska källor, historiebruk och historisk empati. I detta skede tog vi hjälp av övriga professioner på museet och tog till vara på den kompetens som finns samlad hos oss. Citatet nedan har varit vägledande i

vårt arbete, vårt mål blev att elever så småningom inte bara ska få historisk förståelse utan även se sin egen del i historien.

Att kontextualisera innebär att sätta ett historiskt fenomen -exempelvis en händelse, en individ, eller en historisk källa - i sitt historiska sammanhang i tid och rum, och analysera fenomenet mot bakgrund av exempelvis sociala, ekonomiska, och politiska strukturer. Därmed möjliggörs en djupare förståelse för människors motiv och handlingar och hur dåtidens omständigheter påverkade händelser och samhällets utveckling. (s.88)

Rädda barnen och barnkonventionen

Samarbetet med Rädda barnen bygger till stor del på den permanenta fotoutställningen Små! Då! som finns hos oss på Skellefteå museum. Samtliga fotografier som är utvalda till utställningen finns i museets bildarkiv och visar barn från museets upptagningsområde. Fotografierna visar barnens liv rela-

tivt brett genom olika tider, miljöer, genus och samhällsklasser. Det äldsta fotot är från omkring 1880-tal för att avsluta i 1990-talet. Små! Då! Har funnits hos oss sedan 2020 och är kurerad av Skellefteå museums numera pensionerade fotograf Kristina Hägglund. Tack vare detta fina förarbete var det relativt enkelt för oss att välja ut passande fotografier till samarbetet Barn förr och nu.

Vi fokuserade alltså på att levandegöra de porträtterade barnens berättelser genom att använda fotografierna som historisk källa. Vårt urval av fotografier till samarbetet fick styras av barnens åldrar och levnadshistoria.

Eleverna fick utbildning om Barnkonventionens artiklar av Rädda Barnen. En kortfattad beskrivning om FN:s deklaration om barns rättigheter är att den består av 54 artiklar som beskriver vilka rättigheter barn har. Artikel 2, 3, 6 och 12 är de fyra grundprinciperna. Alla övriga artiklar grundar sig i dem. Barnkonventionen är lag i Sverige sedan 2020. Lagen stärker barns mänsk-

liga rättigheter i praktiken och gäller alla barn.

De fyra grundprinciperna i barnkonventionen:

Nr 2: Alla barn har samma rättigheter och lika värde.

Nr 3: Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn.

Nr 6: Alla barn har rätt till liv och utveckling.

Nr 12: Alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad.

Urval av plats och fotografier

Till utställningen finns en fysisk och digital katalog där vissa fotografier är vidare beskrivna, t.ex. finns namn på barnen och den plats där fotografierna är tagna på. Vi valde att förstärka upplevelsen genom att förlägga samtalen om barnen på fotografierna på vårt friluftsmuseum i den gård vi kallar för Kågegården.

Fotografi taget utanför byggnaden Kågegården, tillhörande Skellefteå museum.

En västerbottensgård som byggdes under 1700-talets första hälft, och som flyttades till museiområdet på Nordanå under 30-talet. Gården är inredd såsom om det vore början på 1900-talet. Gården representerar såklart inte alla de barn vars foton vi valt att visa men för att eleverna skulle få förstå hur ett hem för ett barn kan ha sett ut för ungefär 100 år sedan kändes valet av platsen som det bästa.

Valet att arbeta med fotografier grundade sig i en förhoppning om att alla elever skulle kunna ta till sig dem, vi utelämnade alltså att arbeta med textläsning och skrivande då

vi var osäkra på elevernas förkunskaper. Fokus skulle riktas på berättelserna och att få höra hur eleverna själva resonerade. Hur går deras tankar och jämförelser om hur livet för barn var då och hur det är nu? Elever som ursprungligen inte var från området skulle inte heller känna sig utanför då de utvalda fotografierna även har en global koppling.

Bilder är något som elever möter varje dag och vars syfte är att berätta eller informera om något. I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmen 2011 (Lgr11) står följande:

”

Bilder har stor betydelse för människors sätt att tänka, lära och uppleva sig själva och omvärlden.

”

Bilder har stor betydelse för människors sätt att tänka, lära och uppleva sig själva och omvärlden. Vi omges ständigt av bilder som har till syfte att informera, övertala, underhålla och ge oss estetiska och känslomässiga upplevelser. Kunskaper om bilder och bildkommunikation är betydelsefulla för att kunna uttrycka egna åsikter och delta aktivt i samhällslivet. Skolverket.

En strävan fanns att väcka historisk empati och att eleverna vidare skulle kunna intressera sig för de där fotoalbumen hemma, hos släktingar eller andra. I samtalen med eleverna arbetade vi därför med att tolka innehållet i fotografierna och ge verktyg för att analysera och granska även detaljer. Vilka frågor uppstår och vad kan vi förstå om levnadsförhållanden förr och nu genom

att till exempel betrakta ett fotografi på barnarbetare från Furuögrunds ångsåg?

Samarbetsaktörer

Alla medskapare i Barn förr och nu bidrog med olika delar. Folkrörelsearkivet använde sig av gamla brev från Rädda Barnens arkiv. Brevet var skrivna både till och av finska fadderbarn under andra världskriget, eleverna fick även arbeta med klippdockor och tidstypiska kläder. Rädda Barnen och Skellefteå kommun utbildade eleverna i barnkonventionen medan Nordiskt berättarcentrum gjorde en berättarrazzia för eleverna i klassrummet. Berättarrazzia innebär att klassrumsdörren öppnas och 4-5 skådespelare kommer in och berättar en berättelse var, en i taget, med 5-10 min mellanrum.

Arbetare vid Furuögrund ångsåg år 1903. Fotografi hämtat ur Skellefteå museums samlingar. SM_DIG 00316.

”

Skriv ett brev till ett barn som fanns förr i tiden.

**Skapa bilder som handlar om:
Vad är viktigt för mig idag?**

”

Genomförandet hos oss på Skellefteå museum

På skolan fick eleverna, med stöttning av läraren, välja en fördjupningsuppgift att arbeta vidare med fram till utställningen under berättarfestivalen på Sara kulturhus och Skellefteå museum. Alternativen som de kunde välja mellan var:

Skriv ett brev till ett barn som fanns förr i tiden.

Skapa bilder som handlar om:
Vad är viktigt för mig idag?

Intervjua äldre personer om hur det var när de var barn.

Rädda Barnen bekostade en buss som transporterade eleverna till museet och vi tog emot dem i tidigare omnämnda Kågegården. Inne i huset möttes de av en sprakade eld och efter en rundvisning och

berättelser om hur barn bodde och levde förr slog vi oss ner runt ett bord med trästolar och ett tånt ljus. Berättandet om fotografierna, tillsammans med funderingar och tankar från dagens barn fick börja. De utvalda fotografierna öppnar upp för samtal kring funktion, genus, normer, minoriteter och urfolk samt socioekonomiska faktorer. Här är det viktigt att tänka på representation i elevgrupperna och att alla finns i rummet. Stunden avslutades med att fånga upp om någon hade något den ville lyfta eller berätta vidare om. Vi uppmanade även eleverna att titta i fotoalbum som finns i deras närhet och anteckna om någon vet något speciellt om bilderna. Vi önskade dem lycka till med sitt fortsatta arbete och kommande utställning, och nämnde att de såklart är välkomna till museet igen.

Översta bilden: Museipedagog Sandra Marklund i dialog med elevgrupp på besök i Kågegården, hösten 2023. Exempel på frågor: hur skiljer sig barnens kläder åt?

Nedre bilden: Elev och fotografi på sågverksarbetare från Furuögrunds ångsåg.

Autenticitet

Flera av lärarna som följde med sina elever undrade var fotografierna kom ifrån, och fick då information om att de kommer från museets fotoarkiv, som dessutom är tillgängligt för alla digitalt. Just detta är en fråga vi stötte på under samarbetets början och som problematiseras i boken Källor i historieundervisningen. Att tillgängliggöra det digitala materialet för skolor är något vi som museipedagoger arbetar aktivt med. Vi önskar att skolor ska kunna hitta källmaterial på vår hemsida som stöd i sin skolvardag. I myllret av källor som finns, och som skolan använder sig av, strävar vi som lokal-historiskt museum mot att våra digitala samlingar ska vara tillgängliga och användarvänliga, ett arbete som är under uppbyggnad.

Den digitala utvecklingen bidrar till både möjligheter och utmaningar. Å ena sidan finns tack vare digitaliseringen en enorm tillgång till historiska källor.

Å andra sidan kan det vara svårt, även för en lärare, att orientera sig i det digitala landskapet och att hitta källor som passar för just den undervisning som planeras. S.22-23

En sak vi hade i åtanke var att eleverna var relativt unga och att de kanske inte hade tidigare erfarenhet av att möta berättelser och fotografier om livet förr. Det krävs en viss mognad för denna förståelse men genom detta möte fick de möjlighet till att spekulera fritt och förhoppningsvis få en bredare förståelse om sig själva och en inblick i livet förr.

Det som är spännande i mötet med personer från det förflutna i historiska källor, är att det förutom att lära oss om människors livsvillkor i olika tider, också kan lära oss något om oss själva. S.48

Lärarna fick med sig en PPT-presentation med de fotografier vi visat och en sammanfattning om personerna. Kanske hade ytterligare frågor från eleverna uppkommit efter att de lämnat museet, vi ville erbjuda ett sätt att återkoppla till sin upplevelse men även en chans att fråga upp om man inte riktigt hade förstått.

I slutet av samarbetet ställdes elevernas alster ut under Berättarfestivalen på Sara Kulturhus samt i Skellefteå museums lokaler. Resultatet blev en fin blandning utifrån alla olika berättelser eleverna hade fått till sig. Att vi kunde erbjuda eleverna möjligheten att ställa ut sina alster i en offentlig miljö tillförde en extra betydelsebärande dimension, en autentisk utställningsmiljö där eleverna i detta fall själva kunde komma och besöka sin utställning och även bjuda in personer att få ta del av deras arbeten under en längre tid. En målsättning för oss museipedagoger är att hitta en form för tillfälliga utställningar kopplade till de besökare vi tar emot, ett arbete vi fortsätter utforska.

Fotografi på elevelster från utställning på Forskarrum/Skellefteå museum.

Översta bilden: Elevelster från utställning på Sara kulturhus.

Nedre bilden: Pedagog och elever från utställning på Forskarrum/Skellefteå museum.

Sammanfattningsvis

Samarbetet med andra aktörer ser vi som en tillgång i arbetet med arkiv, föremål och fotografier som historiska källor. Användandet av fotografier ur våra digitala samlingar gör det även möjligt för oss pedagoger att vara mer mobila, att kunna nå ut till skolor som inte har möjlighet att besöka museet.

En tråkig insikt i förarbetet var bristen på urval av berättelser och fotografier som finns bevarade rörande våra nationella minoriteter och urfolk. Dock en fråga som i sig kan säga något om historieskrivningen, vems berättelser har vi sparat?

När man finner det bevarat i en gammal samling, så är fyndet i sig en del av vad bilden berättar. Någon har valt att ta den här bilden till vara. Men skälet till att en bild ansetts värd att spara behöver ju inte alls vara det samma som skälet till att bilden

en gång exponerades. Fotografiet har sparats, sorterats och lämnats vidare och längs vägen har nya meningar skapats. [...] Vilken var avsikten då bilden togs, hur gick det till i fotografierandets ögonblick och vilka krafter låg bakom att fotot framkallades, togs till vara, visades upp eller gömdes undan? Varje fotografi har ur den synvinkeln flera lager av kulturell förväntan kopplad till sig. S. 159

Under möten med eleverna berättade de allra flesta att deras egna fotografier finns sparade i olika molnlagringstjänster, väldigt få hade t.ex. egna fysiska fotoalbum, men att det hos någon av sina äldre personer fanns det som de själva kallade för "riktiga fotoalbum". Under samma period förändrades även skolfotograferandet, det upphörde i kommunens skolor. Lagen om GDPR verkar ha påverkat barnens syn på fotografier och öppnar även

upp för diskussioner om vad som kommer finnas bevarat i framtiden.

Intentionen med det program som vi nu beskrivit är att det ska gå att implementera och använda fristående men även i andra sammanhang och med andra grupper. Att det även går att genomföra digitalt och för många olika åldrar ökar användningsområdena.

Fler användningsområden

Att använda de fotografier vi tog fram har visat sig vara användbart i vårt uppdrag som museipedagoger och vi har i hög grad kunnat anpassa användandet efter elevers ålder och förkunskaper. Skolklasser som arbetar med livet förr har besökt oss i Kågegården och fått höra om barnen på fotografierna, även blivande barnskötare har tagit del av barnens historia samt SFI-elever.

En vidareutveckling från detta pro-

gram skedde under hösten 2024 när vi blev kontaktade av skolbiblioteket i kommunen för ett samarbete. De hade ordnat med klassuppsättningar av Camilla Lagerqvists böcker mot okänt land. Boken utspelar sig under andra världskriget och handlar om Viivi, en finsk flicka som tillsammans med sin lillasyster Tuulikki flyr från Finland och hamnar i Sverige. Skolklasserna som läste boken fick även träffa författaren Camilla Lagerqvist.

Efter att de tre deltagande klasserna hade läst boken och träffat författaren besökte vi museipedagoger klasserna iklädda en lottadräkt, lottakåren nämns nämligen i boken. Vi hade med oss en autentisk berättelse ur vårt arkiv om en flickas flykt från Finland under kriget och som med buss och tåg senare hamnade i närheten av Skellefteå. Till berättelsen hade vi även personens alldeles egna fotoalbum med anteckningar från tiden. När skolklasser nu väljer

att låna in denna klassuppsättning av böcker finns information om att vi museipedagoger från Skellefteå museum gärna kommer ut i klasserna och berättar om en verklig person som kom från Finland och hamnade i vårt område. Vi ser med spänning fram emot att få åka ut i klasser som har läst den fiktiva boken och vill veta mer om vad som hände på riktigt. Skellefteå kommun är en finsk förvaltningskommun och inom kort kommer vi att få berätta om just detta arbete för det finska samrådet som finns i kommunen.

Vad skulle ett museum vara i relation till skolan? Kunde museerna erbjuda skolan något som anpassades till läroplanen och samtidigt fortsätta vara en unik och egen upplevelse som stod för andra värden än skolundervisningen?

Återigen en möjlighet för oss som museum att erbjuda eleverna en

upplevelse som kan vara ett komplement till den ordinarie undervisningen. Ett sätt att pröva vad ett museum kan vara i relation till skolan.

Avslutningsvis vill vi lyfta att via elevernas delaktighet och egna forskande i människors historia har vi berört medskapande och autenticitet. Vi arbetar med kunskapande och att kulturarva genom att hjälpa eleverna att skapa förståelse för sina egna rättigheter som barn ur ett nationellt och globalt perspektiv samt ett perspektiv på sin egen plats i historien. Andras liv och erfarenheter har banat väg för de rättigheter de har idag. I samarbetet mellan olika generationer, personer, platser och miljöer har upplevelser ägt rum och möten skett. Vi ser chansen till ett meningsskapande sammanhang för eleverna genom att låta dem ta del av det offentliga rummet, både via besöken i våra verksamheter samt under utställningstiden för deras färdiga alster.

Ett av fotografierna som hängde på väggen under utställning på Forskarrum/Skellefteå museum.

Våra bästa tips....

Låt barnens tolkningar komma först. Öppna upp för elevernas tolkningar av fotografierna och erfarenheter genom att låta deras röster höras först.

Alla finns i rummet! Var noga med att använda ett inkluderande språk i diskussionerna om fotografierna och att utgå ifrån att alla finns representerade i mötet med elevgrupperna.

Gå samman med fler aktörer. Vilka samarbetsaktörer har ni i er närhet? Finns det möjlighet att gå samman i ett projekt tillsammans med andra? Samarbete med andra aktörer kan erbjuda ett fördjupat material och en bredd i arbetet, i vårt fall kunde vi som museum bistå både med historiska källor i form av fotografier men också med en lokal att ställa ut elevernas alster i. Samarbeten kan förvisso vara tidskrävande men samtidigt generera många fördelar och bädda för fler gemensamma projekt. Vi försöker även i den mån det är möjligt att aktivera flera professioner inom museet.

Hjälp till att hitta historiska källor. I vår roll som museipedagoger kan vi hjälpa lärare och elever med material inför arbeten med exempelvis historiska källor och erbjuda stöttning när det gäller att hitta material som är aktuellt för det område de arbetar med. Vi lägger mycket tid och vikt på urvalet av fotografier vilket gynnade vårt möte med eleverna.

Kapitel 5

Introducera elever
till Ájttes olika
verksamheter
- Nomadskolan
som exempel

Introducera elever till Ájttens olika verksamheter - Nomadskolan som exempel

FÖRFATTARE: Ellen Simma

Ajtte Svenskt fjäll- och samemuseum är huvudmuseum för den samiska kulturen i Sverige, ett specialmuseum för fjällvärldens natur och kultur samt ett informationscentrum för fjällturisten och drivs av en stiftelse. Ájttens geografiska verksamhetsområde är hela fjällregionen och det traditionella samiska bosättningsområdet från riksgården i väster och ner i skogslandet i öster, 1 000 km från söder till norr. Således är Ájtte inget länsmuseum som de övriga

museer som deltog i projektet. I detta kapitel tittar vi på möjligheten att introducera elever till Ájttens olika verksamheter genom att använda oss av historien om nomadskolan, introduktionen består av fyra delmoment.

Ájtte har samarbeten med Samernas utbildningscentrum som är en vuxenutbildning med inriktning samisk slöjd. Elever besöker där regelbundet Ájttens magasin och studerar kulturhistoriska föremål. Ájtte har även samverkan med universitet och har bland annat gästforskare på besök. För lokala

Barnrummet Sarredievvá, blåbärsbacken, där barn bland annat kan leka nybyggar- och nomadliv. Foto: Maria Klang

Kryp in i tunneln och kika på en fjällrävslyxa eller gissa vilket djur bajset kommer i från. Detta är några exempel på interaktiva delar i museet som uppskattas av barnen. Foto: Maria Klang

”

Kan val av ett specifikt ämne vara ett sätt att introducera eleverna till Åjttes andra verksamheter, såsom föremålsmagasinen, biblioteket och arkiv?

”

grund- och gymnasieskolor är det avgiftsfritt och de besöker ofta våra bas- och tillfälliga utställningar med sina lärare och ibland får de även anpassade guidningar av museivärdinnorna. I detta kapitel beskrivs ett sätt att introducera elever i mellanstadiet till museets olika verksamheter och hur dessa kan användas i deras undervisning.

Eleverna i Jokkmokk besöker Åjttes basutställningar redan i tidig ålder. Från förskoleklass börjar pedagogerna med museibesöken. De flesta utställningarna i museet är anpassade så att det finns interaktiva delar som är intressanta för yngre barn och det finns även ett populärt barnrum, Sarredievva, där barn kan bekanta sig med både nomad- och nybyggarlivet. När eleverna börjar på mellanstadiet är de redan väl bekanta med vad

basutställningarna har att erbjuda, tack vare deras pedagoger. Museet har dock så mycket mer att erbjuda dessa elever.

Kan val av ett specifikt ämne vara ett sätt att introducera eleverna till Åjttes andra verksamheter, såsom föremålsmagasinen, biblioteket och arkiv?

I det här kapitlet tittar vi specifikt på historien kring nomadskolor i Sverige. Tyvärr fanns inte tiden varken hos skolan eller museet att utförligt genomföra delarna utan de komprimerades till förkortade versioner av genomförandet som beskrivs här. Vi samlades under en lektion på 40 minuter och gick snabbt igenom varje moment. Varje del hade annars beräknat tagit en lektionstid på 40 minuter.

Del 1

Ája

”

**Hur söker man information
i biblioteket och vad finns
det att hitta här?**

”

Á

jtte har ett bibliotek, Ája, med en mängd litteratur som rör samiska ämnen.

Huvudsakligen litteratur inom ämnesområdena samisk etnografi, samiskt liv, fjällens natur och kultur, och liv och natur i Arktis. Det är det enda biblioteket i Sverige som aktivt samlar in allt om samer och samiskt liv (utom på barnboksnivå). Avhandlingar, uppsatser, monografier, broschyrer med mera finns här. Tack vare stora donationer och antikvariska inköp under uppbyggnadstiden finns även ett rikt bestånd av äldre litteratur.

Del 1 börjar med att eleven först får en kort sammanställning i biblioteket om vad en nomadskola är och när och varför de kom till.

Hur söker man information i biblioteket och vad finns det att hitta här?

Eleverna får veta hur man kan söka information i biblioteket och hur man hittar bland hyllorna. En del äldre böcker finns inlåsta och inte tillgängliga till utlån. Några av de inlåsta böckerna är kursböcker som nomadskolorna använde.

Hur ser de ut? Vilka ämnen fanns och varför valde man dessa? Vilka ämnen sattes det betyg i?

Efter genomgången kan eleven på egen hand söka efter information i biblioteket och har en grundläggande kunskap om vad nomadskolan är och hur den kom till.

Del 2

Digitalt verktyg:
Carlotta databasen

”

Vilka ljudfiler hittades och vilka föremål är eleverna intresserade av att titta på?

”

I dagsläget innehåller Åtttes Carlotta-databas 11306 st kulturföremål, 24764 st naturobjekt, 98 535 fotografier och 1518 st judinspelningar.

Här finns en mängd fotografier från tiden då eleverna i nomadskolan bodde i kåtor men även när de bodde i hus. Spännande! Det är samma skola som eleverna går i nu. På bilderna ser vi bland annat hur lektionerna ser ut, vad de kunde leka på rasterna, vad de hade för kläder på sig och hur de sov. Vi kan

börja visualisera hur en skoldag kunde se ut på den tiden. Men i sökningen på Carlotta får vi även upp förslag på ljudfiler och föremål.

Vilka ljudfiler hittades och vilka föremål är eleverna intresserade av att titta på?

Eleverna kan efter denna del söka i vår digitala databas. Denna uppgift kan göras i skolan och behöver inte ske i museet. De kan komma med förslag på vilka föremål de vill se i del 4, när de får följa med ner i magasinen.

Del 3

Åjttes arkiv

I Åjttes ljudarkiv finns en stor samling ljudupptagningar av olika sorter. Framför allt radiointervjuer

men också jojkar finns inspelade.

Här söker vi på nomadskola och sommarskola och hittar flera intervjuer både från gamla elever och personer som jobbat i nomadskolor.

Här finns möjlighet att ge eleverna i läxa att intervjua personer i deras närhet om deras skolgång och spela in dessa som i radioprogrammen vi just lyssnat på.

Eleverna vet efter del 3 hur man kan söka efter olika ljudfiler och har fått information om vilka typer av ljudfiler som finns att hitta här.

*Hur upplevde
de skolan?*

*Hade elever och
lärare samma syn
på skolgången?*

*Har ni personer i
er närhet som gått
i nomadskola?*

Del 4

Föremålsmagasin

Genom Carlotta har eleverna sett att det inte bara är föremålen som visas i utställningarna som finns i museet utan en hel del föremål finns i våra magasin.

Åjtte har utöver museets basutställningar möjlighet att ta fram föremål från magasinerna för att visa dessa för besökare. När vi sökte på nomadskola i databasen fick vi upp en hel del föremål. Under del 4 ska vi ner i magasinerna för att kika på dessa. Eleverna får veta hur man uppför sig i magasinerna. Varför man tar på sig skoskydd innan man går in i magasinerna och varför det är viktigt att ta på sig bomullshandskar när

man rör vid de gamla föremålen. Vi tittar på sängarna som eleverna som bodde i nomadskolan sov i och hur de bäddades. Vi sätter oss även runt matbordet som tidigare stått i nomadskolan i Jokkmokk och känner på porslinet nomadskoleeleverna ätit och druckit ur. Vi pratar om hur det kan ha känts att bo på skolan medan ens familj är långt borta. Eleverna får veta varför nomadskolorna upphörde.

Eleverna har en förståelse för hur vi bevarar föremålen och vad dessa kan berätta för oss.

På detta sätt har vi i fyra delmoment gått igenom alla verksamheter som museet kan erbjuda lärare och elever.

Hur den komprimerade versionen gick till?

En tidig sommardag kom eleverna till museet, några veckor innan sommarlovet. Lektionen var en nordsamiska-lektion, på 40 minuter, all kommunikation skedde på nordsamiska - vilket uppskattades av läraren. Vi samlade eleverna och gick ner i magasinen med dem. Nere i källaren hade vi ställt fram bord, stolar, bänkar, en säng och ett nattduksbord från nomadskolan. Snabbt gick vi igenom historien om varför nomadskolan kom till och varför man la ner den. Vi tittade på böckerna som jag tagit med från biblioteket och på bilder

som finns på Carlotta. Sedan lyssnade vi på ett ljudklipp där en före detta elev berättade om sina upplevelser av nomadskolan. Därefter fick eleverna i uppdrag att intervjua en bekant om deras skolgång, med egna telefoner eller paddor som skolan hade att tillgå.

Tyvärr hann inte eleverna med intervjuerna innan skolavslutningen så den delen kunde vi inte genomföra.

Valet av ämnet nomadskola fungerade bra då eleverna hade möjlighet att hitta information om ämnet i de olika verksamheterna som Åjtte bedriver.

”

Svårigheterna var att hitta tid. Det bästa hade varit att ta det direkt på höstterminen och lagt upp det som en lektion per dag under en veckas tid. Vi hade även svårt att kunna förse alla elever med inspelningsutrustning så att de kunde spela in deras intervjuer.

”

Våra bästa tips....

Välj ett ämne som är smalt nog för att det ska vara lättare att hålla fokus, men som ändå har information i alla verksamheter museet har.

Förbered läraren redan i god tid vad som kommer att förmedlas och hur lång tid det tar. Detta så att lärarna redan tidigt i planeringen kan lägga in besöken och planera in besöken nära i tid till varandra så att det är färskt i minnet hos eleverna.

Utvärdera vad ni eller skolan har för digitala hjälpmedel om dessa behövs.

En fördel är om ämnet har en koppling till eleverna som kan väcka intresse. I det här fallet var skolan de går i densamma som nomadskolan.

Kapitel 6

Ute på plats - om
platsbaserat lärande

Ute på plats - om platsbaserat lärande

FÖRFATTARE: Richard Schill

Gävleborg är ett relativt stort och avlångt län där residensstaden Gävle ligger långt söderut i länet. Det gör att läns-museet i Gävle har långa avstånd till skolor i de norra och nord-västra delarna av länet. Stora ytor och avstånd är inte unikt för Läns-museet Gävleborg, utan är en gemensam nämnare och utmaning för alla de läns-museer som har deltagit i projektet *Framtidens Kulturarvspedagogik*.

På Läns-museet Gävleborg har vi både innan projektet, och inom ramen för detsamma, arbetat med att utveckla platsbaserat lärande

och pedagogik som blandar teori och praktik, ute i olika skolor i länet. Detta som ett av flera verktyg för att öka tillgängligheten till skolor i länet. I det här kapitlet följer en redogörelse av hur vi har jobbat och vilka erfarenheter vi har gjort av denna pedagogiska metod.

Att arbeta med platsbaserat lärande och täcka in skolor över hela länet är en utmaning. Frågor att ta i beaktande är till exempel: vad ska programmet innehålla för moment, hur ofta kan det göras, vad ska det kosta, hur kopplas det till läroplanen och kanske framför allt - hur når vi som arbetar på museer ut till skolorna? Det är en viktig fråga, hur

den pedagogiska verksamheten på ett läns-museum kan utvecklas för att bli mer tillgänglig och relevant för skolan och hur det som lärs ut upplevs som meningsskapande, levandegör vår historia och blir en spännande upplevelse för både elever och lärare.

Att undervisa på plats kan ha många fördelar; det går ofta att på ett mer lättförståeligt sätt än inne i en museilokal lyfta den lokala historien. Det finns många intressanta frågor som förhoppningsvis kan leda till goda diskussioner och ökad förståelse för, och kunskap om, platsens betydelse och levnadsvillkor förr. Och frågor ska man ju som

bekant ställa, om man vill ha svar. Vad har hänt förr i världen där vi står just nu, hur har den här platsen utvecklats, hur har dessa olika händelser och skeenden påverkat oss idag, vilka spår av äldre tider och människors gärningar kan vi se omkring oss där vi står?

En annan faktor när det gäller att arbeta med platsbaserat lärande är att det ökar graden av rättvisa när det gäller att tillgängliggöra museipedagogik. Många skolor i utkanten av ett län har kanske inte tid och råd att besöka sitt läns-museum, men alla kan få besök av museet hos sig och få samma upplevelse oavsett var de bor!

Tillvägagångssätt

Arbetet med ett kulturmiljöpedagogiskt program började genom att lägga upp en grov plan för innehåll och tema. Av flera anledningar fokuserades innehållet i arbetet i första hand på forntiden. Forntiden är en mycket stor del av vår historia, man läser om den både i låg- och mellanstadiet och i Läns-museet Gävleborgs samlingar finns betydligt fler forntidsföremål som går att ta med och visa på plats än från till exempel medeltiden eller stormaktstiden. Det blev också nödvändigt att begränsa sig då det inte fanns tid och möjlighet att jobba med alla tidsperioder fram till dags dato. I och med valet att arbeta med forntiden riktades programmet därför mot låg- och mellanstadiet. Tidsperioden dessutom är centralt innehåll i styrdokumenten för lågstadiet.

Det kulturmiljöpedagogiska programmet med platsbaserat lärande började utformas och fick ett innehåll med fyra olika delar (*inte nödvändigtvis i den ordning de räknas upp här nedan*) för att vara attraktivt och ge variation på lärandet och innehållet:

Föredrag

Ett föredrag/föreläsning med bildspel tematiskt anpassat till skolans önskemål med fokus på lokal och regional historia.

Föremål

Möjlighet att få se och känna på utvalda föremål från museets samlingar samt vissa framtagna kopior.

Hantverk

Workshop med hantverk.

Exkursion

En exkursion till en historisk/arkeologisk plats i skolans närområde.

”

Här skulle eleverna kunna få hålla i några föremål liknande de man tidigare hade sett på bild, till exempel en 6000-7000 år gammal yxa från stenåldern.

”

Med dessa delar skulle eleverna kunna tillgodogöra sig historisk kunskap och uppfylla mål i läroplanen som hur det har varit att leva i närområdet, människors levnadsvillkor förr eller kulturmöten med andra delar av världen. Programmet med alla delar beräknades med avbrott för raster och lunch bli ett heldagsbesök på skolan på 3,5-5 timmar.

Syftet med föredraget var att det innehålls- och kunskapsmässigt skulle motsvara en visning på museet, men i bilder på en duk i klassrummet i stället för föremål i montrar. Där skulle eleverna få grundläggande kunskap om lokal historia och förhållanden som rör bland annat vardagsliv, kläder, religion, gravskick, resor och hantverk med mera. Detta för att sedan

bättre förstå de föremål man får studera i kommande moment eller inför exkursionen. Föredraget blev det mest tidskrävande momentet sett till förberedelser. För att kunna genomföra ett intressant föredrag med lokalt fokus gick museets samlingar av föremål från främst forntiden igenom och bilder togs på ett antal utvalda föremål från samtliga kommuner i länet. Historiska Museets databas i Sök i samlingarna användes också för att komplettera varje ”kommun-mapp” med mer bilder och information. Målsättningen var att skapa ett allmänt bildspel om forntiden, 10 000 år av lokal historia, där ett antal bilder skulle kunna bytas ut eller läggas till för att få mer lokal prägel på föredraget, beroende på vilken ort/kommun som skulle besökas.

Momentet med att se på föremål från samlingarna skulle vara ett komplement, och fördjupning, till föredraget. Här skulle eleverna kunna få hålla i några föremål liknande de man tidigare hade sett på bild, till exempel en 6000-7000 år gammal yxa från stenåldern eller tusenårig slagg från en blästerugn. Det ger en ytterligare pedagogisk dimension och fördjupar lärandet. Här blev grundförutsättningen att använda sig av föremål i samlingarna från ”okänd fyndort” som inte är lika värdefulla och därmed lättare att låna med sig ut i fält. I vissa fall skulle det bli nödvändigt att använda sig av kopior, i synnerhet när det gäller metallföremål som inte kan lämna magasinet hur som helst.

Lyckligtvis fanns en del sådana redan i samlingarna eller rekvisita-förråd efter äldre pedagogiska projekt, bland annat kopior av fibulor från bronsåldern och spännbucklor från järnåldern. Från arkeologerna på museet kom också bidrag i form av föremål som inte kunde kopplas till någon plats och gick att låna, till exempel keramikskärvor eller stenavslag. Nya kopior som togs fram var exempelvis en spånkärna i flinta och ett spadformigt ämnesjärn. Dessutom införskaffades myrmalm och en lupp för att kunna visa och berätta om den i Gävleborgs län så omfattande järnframställningen på järnåldern.

Tanken med ett hantverkermoment i det kulturmiljöpedagogiska programmet var helt enkelt kunskapen om att ”learning by doing” och teori varvat med praktik är ett erkänt bra pedagogiskt grepp för att lära och bättre få kunskapen att stanna kvar. Material och redskap till flera olika typer av workshops togs fram; trådslöjd, arbeta med lera, skinnhantverk och i vissa fall tälja barkbåt eller göra upp eld.

Exkursionen var tänkt att bli avslutet på dagen då eleverna kunde få prova sin nyvunna kunskap i praktiken genom att gå ut till en arkeologisk eller kulturhistorisk plats och ”läsa landskapet” och leta efter historiska spår. Var exkursionen skulle gå var helt enkelt beroende av vad

som fanns i skolans närområde.

För att komplettera själva platsen och läsandet/upplevelsen av landskapet togs ett antal föremål också fram på tema ”djur, natur och jakt”; olika djurskinn, verktyg av ben och horn, utrustning för att göra upp eld med mera. En del fanns redan på museet, en del köptes in.

De här fyra delarna skulle tillsammans kunna bilda en god upplevelse i kulturmiljöpedagogik och platsbaserat lärande. Platsbaserat både i den meningen att länsmuseum är på plats i en skola och har pedagogisk verksamhet med lokalt fokus, men också att eleverna får ge sig ut och upptäcka historien på plats i sitt närområde.

Genomförande

Erbjudandet om ett kulturmiljöpedagogiskt program lades upp på museets sida för skolprogram, och utskick via e-post gjordes till grundskolor i länet vid flera tillfällen. Under de senaste åren har ett flertal besök gjorts i många olika skolor i länet. Gävleborgs län är stort och avlångt och i vissa fall kan det vara över två timmars bilfärd till en skola. I några fall blev det nödvändigt att åka väldigt tidigt på morgonen för att vara på plats i tid och hinna genomföra dagen. Vid ett par tillfällen gjordes resan redan kvällen innan och ett enkelt boende bokades på plats, vilket gav en fördel i att platsen för exkursionen gick att studera innan själva programmet med skolan genomfördes.

De första gångerna programmet genomfördes fick upplägget ganska snabbt en god fungerande form.

Föredraget

Föredraget blev inledningen för dagen för att kunna lägga en kunskapsmässig grund. I övrigt var det lite flexibelt och de olika delarna kunde kastas om, med ibland ganska kort varsel, för att ta hänsyn till raster och lunch eller plötsligt dåligt väder.

Föremål

Momentet med att studera föremål från museets samlingar - med vita skyddsvantar på händerna såklart, det är ju riktiga saker! - genomfördes med skolklassen sittandes i en ring på golvet. Det är ju lättare att skicka föremålen till varandra från hand till hand i en ring än att vända sig om från skolbänken och också lägre fallhöjd om någon skulle råka tappa ett föremål. Detta moment kunde skifta mycket i tidsåtgång, allt från 15-20 minuter till det dubbla, beroende på klassens storlek, vilket tema för programmet som önskats och hur mycket tid som fanns att tillgå i stort.

Elever studerar föremål från Länsmuseum Gävleborgs "fortidslåda". Foto: Richard Schill.

”

Momentet med att studera föremål från museets samlingar - med vita skyddsvantar på händerna såklart, det är ju riktiga saker!

”

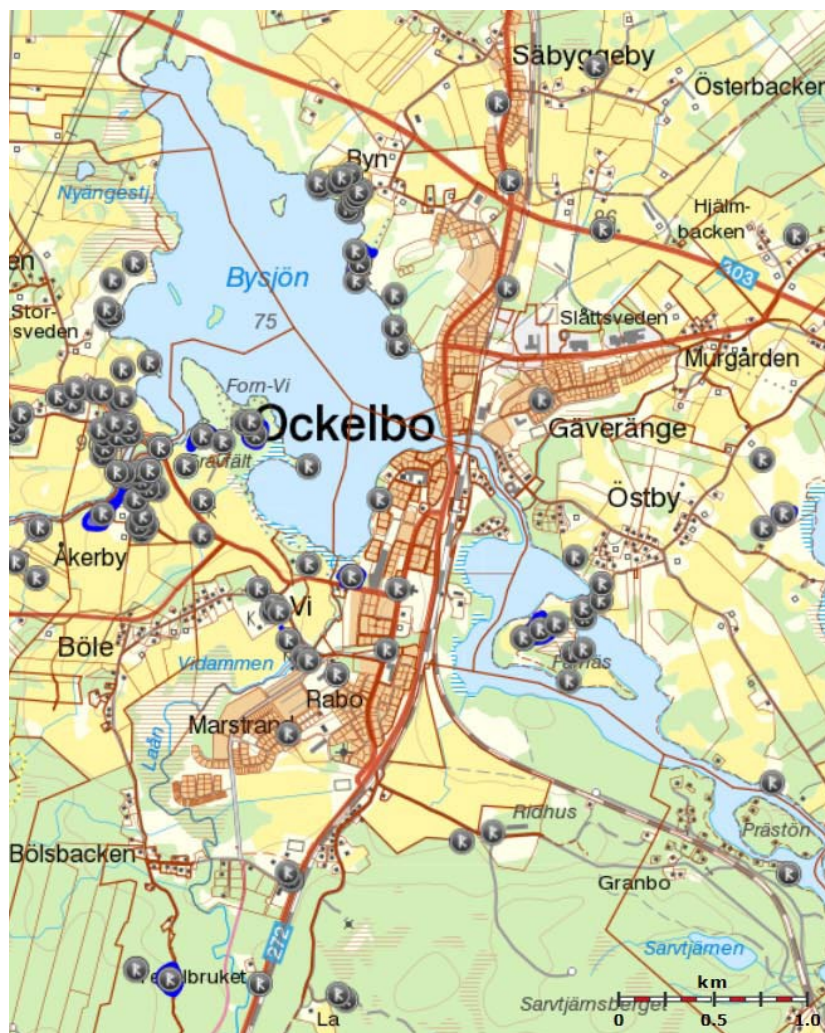
Hantverk

Hantverksmomentet var det som tog längst tid att förbereda på plats då material, verktyg och annat måste dukas fram. Det visade sig snabbt att hantverket bäst kunde genomföras efter att eleverna haft rast eller lunch, så fick pedagogen under den tiden tid till förberedelser.

Exkursion

Förutsättningen för exkursionen var att det skulle vara på gångavstånd från skolan. Detta för att skolorna ofta inte - tyvärr - har råd att åka buss och alla elever kanske inte har en cykel. Platsen valdes i regel ut av museipedagogen för att passa in och få en helhet i programmet, men ibland kom lärarna med förslag och önskemål. RAÅ:s tjänst Fornsök blev ett viktigt verktyg för

att i förväg kunna bilda sig en uppfattning om fornlämningar i trakten då det oftast inte fanns förutsättningar att i förväg besöka en plats och studera närområdet (även om det har gjorts ibland när en skola relativt nära länsmuseum har bokat ett program). Exkursionen var ofta, men inte alltid, det sista momentet för dagen. Ibland önskade skolan att ta med matsäck och ha en längre stund ute, vilket gjorde att det blev lite mer av ett äventyr för eleverna. Ibland hade också alla elever cykel, vilket gjorde utbudet av historiska platser inom räckhåll större. Själva besöket på platsen utgjorde sedan det verkliga *platsbaserade lärandet* där man kunde leta, upptäcka, lyssna och lära sig vad som en gång i världen hänt på just den här *platsen där vi står nu!*

Förarbete inför ett besök på en skola: vad för fornminnen finns på den aktuella platsen?

Reflektioner

Vad går det att dra för slutsatser av hur den här formen av platsbaserat lärande har fungerat? Vad har vi på museet lärt oss och vad har barn och lärare på skolan lärt sig?

Som tidigare nämnts var fokus låg- och mellanstadiet och inriktningen alltså forntiden för att det skulle bli hanterbart att få till alla delar. Ibland var önskemålet att enbart ha tema järnålder och/eller vikingatid och vid några få tillfällen har också program gjorts om medeltid eller renässans/stormaktstid när det specifikt har efterfrågats. Vissa gånger har det blivit mycket samråd innan med skolan/läraren om vilket tema som

kan passa och då är det utmärkt att kunna läsa på om platsen för att se vad som står ut historiskt och sedan bygga ett bra innehåll från det.

En möjlig utveckling är givetvis att ha fler tidsperioder att välja mellan eller kanske tematiska ämnen som järn, naturbruk/hållbarhet, trä/skog eller att vara barn förr. Det är ju en fördel att kunna vara flexibel för att vara relevant för skolan och deras önskemål och det möjliggör också medskapande. Att ha en mängd olika teman och inriktningar i stället för ett par grunderbjudanden ger dock lite andra förutsättningar, bland annat vad det gäller vilka föremål från museets samlingar som kan tas med.

Föredraget

ett vanligt drag bland museipedagoger som brinner för sitt yrke och gillar att visa och berätta är nog att man gärna vill berätta "allt", det finns ju så många spännande saker och historier!

I början blev föredraget lite väl ambitiöst och innehöll många bilder för att kunna berätta om 10 000 år av lokal historia. Men precis som med en visning i museet måste det vara lagom långt och inte för mycket prat. Det blir dessutom lite högre krav i ett klassrum där

eleverna måste sitta still, därtill i sänkt belysning, till skillnad från när man rör sig genom en eller flera utställningar i ett museum och stannar på olika ställen. Det blev "kill your darling" som gällde och föredraget som till en början kunde vara 50-60 minuter - lika långt som en visning - bantades med tiden ner till 30-40 minuter, vilket fungerade bättre. Vi har också använt oss av metoden att visa upp något föremål redan under föredraget, till exempel en skaftad stenxyxa, och gå runt ett varv i klassrummet med det för att bryta av lite och fånga elevernas uppmärksamhet.

Föremålen

Momentet med att se på föremål från museets samlingar blev precis som det var tänkt ett bra komplement och fördjupning till det inledande föredraget, i synnerhet vid de tillfällena när det fanns föremål som direkt kunde kopplas till liknande lokala fynd ("en likadan sådan här flera tusen år gammal stenxya har alltså hittats på vår ort? Wow!!!"). En allmän erfarenhet från det här momentet är att det är väldigt uppskattat när eleverna får hålla i ett föremål som är "riktigt" och inte bara en kopia, även om välgjorda

kopior kan vara nog så intressanta. Det är också ett bra tillfälle att prata om museiarbete och hur man hanterar sådana föremål. En viktig lärdom, liksom med föredraget, är att "lagom är bäst". Även om man har nog så många intressanta saker att visa måste programmet anpassas till den tid som finns till förfogande.

Vid tidsbrist kan man exempelvis spara tid genom att skicka ut två föremål samtidigt åt varsitt håll i ringen i stället för ett i taget, men risken är då att det kan bli lite pratigare och sämre koncentration.

Hantverket

Resultat av arbete med trådslöjd: armband, krokar och ringar. Foto: Richard Schill.

Som nämndes tidigare togs flera möjliga workshops fram och genom åren har ett antal testats i klassrummen. Genomgående har det varit väldigt uppskattat att få jobba med ett historiskt hantverk kopplat direkt till något som berättats i föredraget och i bästa fall också något som har hänt eller hittats på platsen. Både elever och lärare har många gånger uttryckt att "det var roligt att få prova ett riktigt hantverk och inte bara pyssel". För att inte tala om

att få tillverka ett föremål själv som går att använda! Det hantverk som ganska omgående stod ut som det mest populära - och också lätt att komma igång med och få till föremål - var trådslöjden. Även om det kan uppfattas som ett mer typiskt 1800-1900-talshantverk ("luffartjack") så går bronsålderns formspråk igen i de spiraler och snurror man ofta gör av tråden, och såväl krigares ringbrynjur som kvinnors redskapskedjor under järnåldern är gjorda av ringar formade från metalltråd.

Exkursionen

I bland har det funnits spännande miljöer i direkt närhet till skolan, såsom gravfält, runstenar, kyrkor med medeltida ursprung eller fångstgropar. Ibland har förutsättningarna varit lite svårare, när skolan legat mitt i en stad långt från historiska platser (fokus var ju i första hand forntiden) eller de få fornminnen som funnits "bara" har varit en milsten eller en husgrund från tidigt 1900-tal.

Det märktes ofta att det var viktigt för många elever att exkursionen skulle vara "spännande". Det kan såklart finnas en pedagogisk poäng i att lära sig att allt inte finns på bekvämt avstånd runt hörnet eller att allting inte alltid kan vara "jätteroligt", men det stod klart att exkursionen bör innehålla ett antal lärorika inslag, aha-upplevelser och något som gör det till mer än bara en promenad fram och tillbaka från skolan.

REFLEKTION EXKURSION

Som tidigare nämnts togs det fram ett antal föremål kring djur, natur, jakt och överlevnad. I de fall det var problem med att hitta en bra kulturhistorisk plats på gångavstånd kunde det räcka med en park eller skogsdunge någonstans där exkursionen fokuserade på livet förr; hur man jagade och gjorde kläder, hur allt på djuren togs till vara, hur man kunde tillverka leksaker från naturen eller hur livsnödvändigt det var att kunna göra upp en eld även under svåra förhållanden. Det sistnämnda blev med tiden lite av det avslutande paradnumret för dagen, att demonstrera hur en eld blir till med hjälp av eldstål, flinta och fnöske - givetvis med en lektion i eldvett och hur man inte ska leka med elden. I övrigt blev det många gånger också intressanta diskussioner om hållbarhet och återbruk i detta moment.

På plats! Exkursion på Sörbygravfältet, Gävleborgs läns största gravfält från yngre järnålder, beläget i närheten av Årsunda skola i Sandvikens kommun.

Foto: Richard Schill.

Vad har då elever och lärare då lärt sig under det platsbaserade kultur- miljöpedagogiska programmet?

Här är ett axplock med reflektioner som har framförts från skolorna till museets pedagoger:

- » Leva sig in i och lära om människors situation förr.
- » Bättre förstå den plats man bor på.
- » Få en känsla och förståelse för hur man tillverkar redskap och annat., att det kunde ta lång tid och krävde kunskap och tålamod. Detta kan också kopplas till naturbruk, hållbarhet och återbruk.
- » Skapa en förståelse för hur och varför människor genom historien har agerat på ett visst sätt, något som är nyttigt inte bara för kunskap om samhällen och historiska skeden utan också ger en god grund för källkritiskt tänkande och att inte döma människors handlingar förr efter moderna glasögon.

Och vad har pedagogerna på Läns- museet Gävleborg lärt sig under detta projekt och arbete?

- » Utvecklat olika pedagogiska moment som är till nytta även för verksamheten i museet.
- » Fått ökad kunskap om många platser i länet.
- » Fått bättre koll på läroplanen och skolors önskemål.
- » Utvecklat kunskapen i att söka i databaser och finna intressanta fakta och föremål kopplade till en plats.
- » Ökad förståelse för vad lärare och elever uppskattar i form av pedagogiskt innehåll och lärande.

Sammanfattningsvis

Många lärare har uttryckt tacksamhet över dessa kulturmiljöpedagogiska dagar. Inte bara för att det har setts som välkommet att få någon utifrån som kan komma och berätta för eleverna för att ge dem lite variation i lärandet, utan också för att det har blivit en uppskattad fördjupning för lärarna själva.

Det här programmet kan genomföras av alla läns museer, och såklart andra museer också. Ett föredrag om lokal historia, ett prova på-hantverk och en exkursion i skolans närområde och se vad som har hänt där historiskt, är inte alltför komplicerade komponenter för ett museum. Det kan vara lite olika förutsättningar kring eventuella föremål att visa från samlingarna, men någon form av ”okänd fyndort”-föremål brukar finnas och det går alltid att ta fram kopior.

En tanke är att exkursionen kan utvecklas beroende på vad själva temat för dagen är. Om det är forntiden känns en vandring till ett naturområde och fokus på skog, djur och natur mer passande. Vid andra teman som rör sig kring industrialisering, urbanisering och att vara barn förr kan en stadsvandring vara mer passande, men de tidsperioderna var alltså inte fokus i just detta delprojekt.

Ibland har det varit svårt att nå ut till skolorna med erbjudandet. Det här med att det kan vara knepigt att nå ut till skolan och hitta rätt lärare är lite av en klassiker bland oss museipedagoger. Ibland har brev eller mejl med ett erbjudande kanske ”fastnat på vägen”. En erfarenhet som har visat sig vara lyckad var att leta reda på kommuners kultursamordnare eller liknande tjänst

och där via en direktkontakt sedan få hjälp med utskick till den aktuella kommunens skolor. Här blev det tydligt att en engagerad och intresserad kultursamordnare gjorde så att många av kommunens skolor hörde av sig och ville ha besök. Men samma fenomen syns ju också i att en enskild mycket engagerad lärare i en skola kan vara avgörande för om det blir ett antal bokningar eller inga alls. Utmaningen är alltså att lyckas identifiera och komma i kontakt med eldsjälarna på skolor och /eller kommuner.

En sista reflektion är också att det ovan beskrivna programmet kanske kan ses som väldigt ambitiöst och något som tar tid att arbeta fram i egen regi. En nackdel med ett program på 4-5 timmar är ju som tidigare nämnts att man ibland måste åka väldigt tidigt på morgonen för

att vara framme i tid och hinna med alla moment. Men man behöver egentligen inte slå knut på sig själv för att skapa ett ”perfekt” dagsprogram med fullmatade föredrag, flera sorters föremål från samlingarna, tillverka en mängd användbara föremål i hantverksworkshops och gå på spännande exkursioner. Det är lätt att bli lite för engagerad och vilja göra allt på en gång ibland. Även vid kortare program har det visat sig att det kan vara nog så uppskattat att eleverna får träffa en pedagog från ett museum som besöker just deras skola och berättar om vad som hände just där de bor, för 100, 1000 eller 10 000 år sedan. Har man sedan med något föremål med koppling till platsen eller har ett litet moment utomhus kan det räcka långt för att eleverna ska minnas den där dagen när läns museet hälsade på!

Våra bästa tips....

Slutligen, vad kan
man ska ta fasta på om
man som museipedagog
vill pröva på det program
och metod som
beskrivits ovan?

Lokalt fokus. Även om man kan och ska måla upp en större bild av en historisk period eller ämne och sätta saker i perspektiv är det också uppskattat när eleverna får veta vad som hänt på deras ort eller rentav i skolans direkta närområde.

Ha om möjligt med riktiga föremål från samlingarna eller rekvisitaförråd, helst åtminstone ett som relaterar till något som hänt/hittats i orten/kommunen.

Praktiska moment där man kan använda händerna är uppskattade. Learning by doing!

Om en exkursion genomförs där man läser landskapet och letar gamla spår, ha ett alternativ om skolan ligger i ett område med få historiska spår, till exempel det ovan nämnda med fokus på djur/natur/jakt, eller en tipsrunda eller skattjakt.

Ha en lagom ambitionsnivå – det är bättre att åka ut och göra någonting än att inte åka ut alls!

Kapitel 7

Elever berättar
om sin plats
- mediaguiden
i Ullånger

Elever berättar om sin plats - mediaguiden i Ullånger

FÖRFATTARE: Lina Rosenqvist och Sofia Eriksson-Bergström

D en pedagogiska verksamheten vid Väster-norrlands museum strävar efter att arbeta med delaktighet och medskapande pedagogik. Genom att skapa förutsättningar för ett aktivt och kreativt lärande vill vi bidra till att stärka lärande genom kulturarv samt till känslan att alla är en del av vårt gemensamma kulturarv. Beroende på var i länet du bor är det relativt långt att ta sig till museet, men även inom kommuner närmare Härnösand kan det vara svårt för skolorna att ta sig hit. I funderingarna kring

hur vi kunde nå ut till skolklasser utanför stan och hur de samtidigt skulle kunna bli medskapare och aktiva deltagare länets kulturarv, tog mediaguidesmetodiken sin början. Vi ville hitta ett sätt att få samarbeta med en klass under en längre sammanhängande tid, som t ex en termin. I syfte att motivera lärare att nappa på idén om samarbete skrev vi ihop lite kort fakta om hur vi tänkte oss en serie av workshops, där vi kom ut till klassen och genomförde dessa, men där även lärare själva kunde ansvara för arbetet mellan dessa tillfällen.

Filminspelning i Ullångers kyrka.

Kommande kapitel syftar till att berätta om hur vi efter olika försök med andra skolor slutligen fick kontakt med Ullångerskolan och om de olika stegen i mediaguidedidaktiken. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av de möjligheter och begränsningar som finns för att tillämpa metoden.

Förberedelser och metod

Att hitta en skola att samarbeta med var inte det enklaste. Att hitta kontaktuppgifter till lärare är svårt, och att maila till rektorer eller administratörer ger inte alltid något svar. Med hjälp av en kultursamordnare fick vi emellertid till slut kontakt med en lärare för en klass 4 i Ullånger, ett litet samhälle längs E4 i Kramfors kommun. Efter ett digitalt möte där vi gick igenom vårt tänkta upplägg bokade vi in vår första workshop. I januari åkte vi till skolan och träffade klassen. Vi hade med oss ett brev från museichefen där hon berättar om att länsmuseum samlar på spår och berättelser från

människor som har levt och fortfarande lever i Västernorrland. I brevet frågar hon om eleverna kan hjälpa till med att samla in spår och sedan berätta om det som de hittar på sin plats. Det ville klassen (som tur var!) och därefter satte vi igång och letade efter spännande platser och historier från Ullånger.

Slutprodukten i detta projekt skulle bli en mediaguide. Vi definierar en mediaguide som en digital guide som med två eller flera typer av medier berättar om en plats/händelse/person. Vi erbjöd eleverna att arbeta med sex olika medier, text, bild, ljud, film, 360-bilder och 3d-modeller. Dessa medier valdes på grund av museipedagogernas kompetenser och möjlighet att kunna hjälpa till. Eleverna och museipedagogerna har haft ett nära samarbete under hela arbetet men eleverna har varit de som i slutändan valt platser, samlat information och skrivit texter, filmat och tagit bilder. Museet hjälpte till att klippa och texta filmer samt ljudklipp. Att skapa 3D-model-

”

Vi erbjöd eleverna att arbeta med sex olika medier, text, bild, ljud, film, 360-bilder och 3d-modeller.

”

ler kräver specialverktyg och det hade museet huvudansvar för men eleverna var med även i det arbetet. Eleverna skulle troligtvis kunnat klippa filmerna själva men i samråd med läraren bestämde vi att museet skulle stå för det. Det är dock något som enkelt kan anpassas efter lärarens/elevernas förkunskaper och intresse.

Mediaguidedidaktiken bottnar i det som kallas för värdeskapande pedagogik, alltså att lärandet sker genom att det skapas ett värde för

andra. Ofta beskrivs det som när lärare låter eleverna lära sig genom att tillämpa sina kompetenser för att skapa något av värde för någon utanför sin grupp/klass. Att få ett uppdrag på riktigt skapar engagemang och motivation hos eleverna. Att det finns verkliga mottagare för det man skapar i undervisningen är en otrolig drivkraft för lärande (Wiman, 2018). Detta arbetssätt bygger också på en övertygelse om att eleverna är subjekt i sitt lärande samt på att skapa förutsättningar för att de ska kunna vara medskapare i kunskapsproces-

sen. Vi ville att eleverna skulle känna ägandeskap över sin produkt som skulle hamna i "den riktiga världen" utanför skolans väggar.

Under arbetet har eleverna haft surfplattor som de använde för att leta information på internet, skriva texter, fota, filma och spela in ljud med. Vi hade från museet med oss våra datorer som vi kopplade upp oss med via projektor för att kunna visa bilder och instruktioner.

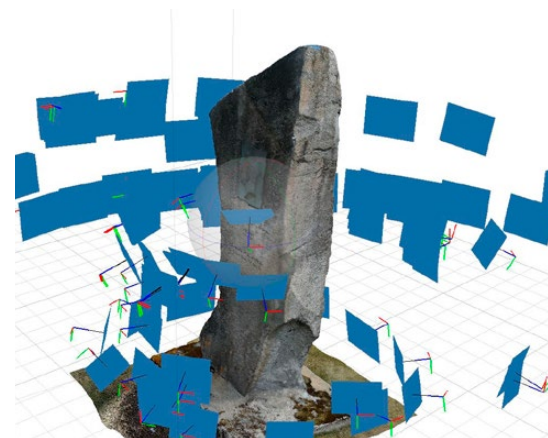
Vi hade också tillgång till andra kameror ifall det behövdes men det mesta klarades av med elevernas plattor.

Genomförandet

Arbetet med mediaguiden var uppdelat i ett antal workshops och mellan dessa fick eleverna jobba vidare på skolan med olika uppgifter. Dels fick de läxor att göra hemma och dels forskade eleverna på lektionerna om de platser som de valt att berätta om. Alla workshops gjordes på plats i klassrummet men vi hade också en kortare lägescheck med klassen via teams under arbetets gång. Vissa workshops gjordes efter varandra på samma dag, beroende på schema och tidsåtgång. Efter varje workshop planerade vi med läraren in nästa tillfälle då vi skulle ses.

Wilhelm Peterson-Bergers minnessten framför Wallinska gården.

Bilder från alla håll behövs till 3D-modeller

Workshop 1

Platsen och källor

1 Det allra första vi gjorde när vi kom var att presentera oss och museet. Eleverna hade på förhand fått skriva frågor

som de ville ställa till oss. Det mesta kunde vi svara på direkt men några frågor tog vi med till våra kollegor och svarade på nästa gång vi åkte dit. Vi hade också med oss en bild på en buss som gick mellan Docksta, Ullånger och Härnösand ur våra samlingar och det blev en bra ingång i vilka spår som finns från förr om just deras plats.

Hur vet vi hur platsen där skolan ligger såg ut förut? Har skolan alltid legat där och hur länge har folk bott på min gata? För att svara på frågorna började vi den första workshopen med att titta på både historiska och nutida kartor. Eleverna fick guida oss till Ullånger på kartan och sedan berättade vi om lantmäteriets tjänst historiska kartor. Vi visade några exempel och tittade på var skolan skulle ha legat på kartan från 1852. Sedan fick eleverna i uppdrag att själva titta på nya och gamla kartor och hitta platsen där de själva bodde på båda kartorna. Eleverna var engagerade och pendlade mellan

kartorna för att klura ut hur kartorna hängde ihop.

Efter att vi tittat på de historiska kartorna introducerade vi klassen till Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök. Vi berättade om vilken typ av information man kan hitta där och hur man hittar fram till den. Eleverna delades sedan upp två och två och fick i uppdrag att välja två punkter och svara på tre frågor: vad det är för typ av lämning, hur gammal den är och om de hade varit på platsen där lämningen finns. Snart blev det en rolig tävling mellan paren att hitta den äldsta fornlämningen. Eleverna upptäckte mycket om sin omgivning. Pulkabackar var gravhögar och fotbollsplaner hade inte alltid varit fotbollsplaner. Platsen fick en ännu äldre historia än vad vi sett på kartorna innan rasten och blev mer spännande än den varit tidigare. Ett bortglömt och numera rivet landsfängelse upptäcktes och lärare från andra klasser blev indragna i klassrummet för att se om de hade hört talas om det vi hittade. Det var mycket engagerade elever och vi fick en lista på saker och platser som vi senare kunde jobba vidare med.

Workshop 2

Historier och källor

”

**Fråga en äldre person:
Har personen någon historia om
Ullånger eller minne av någon
speciell plats eller händelse?**

”

2 Innan vi började nysta allt för mycket i olika historier ville vi ta upp källkritik med klassen. Eftersom eleverna senare skulle samla in information på egen hand ville vi tidigt få dem att bli medvetna om historisk källkritik. De hade redan jobbat med källkritik med sin lärare i ett annat sammanhang, så detta blev både repetition och lite nytt för dem. Det nya bestod i att vi tog upp de källkritiska kriterierna; äkthet, närhet, tendens och beroende. Målet var inte att de skulle bli experter på området, utan att de skulle ha med sig detta i bakhuvudet under hela

arbetet. Vi tittade också på vad en källa kan vara, och gick igenom lite vad som finns i arkiven även om det inte var något som de sedan använde i informationsinhämtningen. Det sista vi gjorde var att ge eleverna hemläxa till nästa gång. Uppgiften bestod i att skriva ner sin egen favoritplats i Ullånger samt att intervjua en person som var äldre än de själva om Ullånger. Har personen någon historia om Ullånger eller minne av någon speciell plats eller händelse? Det behövde inte vara någon gammal person, någon intervjuade en lärare, en annan en pappa och en tredje sin mormor.

Workshop 3

Min plats

”

När skapades platsen?

Vad är det för typ av plats?

Hur används platsen i dag och tidigare?

Varför är platsen viktig?

”

3 Vid den tredje workshopen satt vi i mindre grupper och eleverna berättade för varandra om sina genomförda intervjuer, med vilka de hade pratat och vad som hade kommit fram av intervjun.

Därefter berättade de om vilka platser de hade valt och dessa platser skrevs upp i en lång lista på tavlan. Platser som kyrkan och idrottsplatsen, glassbaren, minnesmonument samt ett historiskt landsfängelse radades upp. Därefter delades eleverna in i par och tillsammans valde

de en av dessa platser att fortsätta forska om. Eleverna började fundera runt frågan Vad är det man vill berätta om sin plats? För att börja fundera runt den frågan samt vilka frågor man vill och kan ställa om platsen fick eleverna frågeorden när, vad, hur och varför? Exempel på frågor kunde alltså vara: När skapades platsen? Vad är det för typ av plats? Hur används platsen i dag och tidigare? Varför är platsen viktig? Workshopen avslutades med att paren också fick fundera på vilka media de ville använda för att berätta om sina platser.

Workshop 4

Vad är en mediaguide?

4

Den fjärde workshopen syftade till att få en inblick i och förståelse för mediaguides. För att eleverna aktivt skulle få möjlighet att utforska detta så tejpades QR-koder till olika mediaguides upp på väggarna i klassrummet. Eleverna gick runt i rummet och scannade dessa med sina surfplattor. När de tog del av de olika mediaguiderna så fick de fundera runt vad de tyckte om och inte tyckte om, vad som kändes bra och dåligt, tråkigt och roligt. När alla eleverna hade sonderat runt bland de olika mediaguiderna sammanfattade vi

tillsammans på tavlan deras olika tankar och funderingar. Merparten av dem tyckte om de mediaguides som hade inslag av film och 3D-modeller, de tyckte att mycket text var jobbigt, men att lite text ändå var bra i syfte att ge information. Vi pratade också om att både text och ljud var bra att ha med för att det skulle bli tillgängligt för alla.

Uppdraget till nästa gång var att börja forska om sin valda plats och försöka dokumentera detta arbete. Forskningsarbetet genomfördes under lektionstid för ämnen som svenska och SO/historia.

Workshop 5

Hur ska vi presentera informationen?

5

Den här workshopen syftade till att vi tillsammans skulle fundera på hur deras egen sida på mediaguiden skulle se

ut. Eleverna hade fram till detta tillfälle forskat om sin plats, de hade lånat böcker, studerat hem-sidor, samtalat med ordsbefolkning etc. Men frågan var på vilket sätt vill man ordna med och presentera den information som hade hittats och med vilka medier? För att konkret börja arbeta med detta så fick eleverna en pappersmall över sidan för att skapa en prototyp över hur de ville att det skulle se ut.

Under detta steg var det som att de på riktigt för första gången började förstå och uttrycka att de skulle komma att skapa en mediaguide som också skulle bli tillgänglig ”för hela världen”, som en

elev uttryckte det. Arbetet i detta steg tydliggjorde att det fanns en mottagare för den information som de forskat fram om sin plats.

När de hade skissat fram prototypen, deras målbild över hur de ville att deras sida skulle se ut, så fortsatte arbetet med att paketera informationen i de media de hade valt. Ett gediget arbete med att läsa in texter, fotografera och spela in filmer påbörjades. Vi rörde oss runt i samhället, vid ett tillfälle promenerade vi tillsammans till olika platser och fotade och vi besökte kyrkan för att spela in film med eleverna som de fick berätta där på plats. Detta steg i processen var ett intensivt arbete och eleverna var tålmodiga i allt som behövde spelas in om och om igen för att få det så bra som möjligt.

Workshop 6

Fem punkter i Ullånger

6 När alla texter var skrivna och filmer filmade fick vi på museet materialet och satte igång med att klippa filmer och ljud, transkribera och texta. Vi bearbetade materialet till viss del, men utan att ändra i innehållet. Hade vi hittat något faktafel hade det såklart fått göras men det behövdes inte. Vi laddade sedan upp innehållet på KulturPunkt, och följde elevernas pappersprototyper så långt det var tekniskt möjligt. Vi träffades sedan och gick igenom alla sidor tillsammans för att se att klassen var nöjda med sin produkt. Guiden fick namnet "Fem punkter i Ullånger" och vi hade en stor lanseering med hela skolan. Vi satte upp en QR-kod per punkt i olika klassrum och de andra klasserna fick gå runt till de olika platserna och skanna QR-koderna med sina plattor. Vår klass tyckte att det var spännande men lite läskigt, speciellt när de äldre eleverna skulle titta. Och med det så var mediaguiden ute i världen! En kommunikatör från Kramfors kommun kom och gjorde ett reportage till kommunens hemsida.

Det sista vi gjorde var att klassen kom till museet. Vi visade tillsammans upp mediaguiden för museets chefer via en projektor. Eleverna fick också se museets utställningar och klockstapeln på friluftsmuseet som vi vid ett tidigare besök upptäckt kom från just Ullånger. Projektet avslutades med att vi grillade hamburgare tillsammans och gjorde en utvärdering. Eleverna uttryckte då att det roligaste varit att få använda fornsök och att i slutet få visa upp sin produkt för både museet och skolan. De sa också att de gärna skulle fortsätta samarbeta med museet i framtiden, och kanske till och med jobba där när de blir stora.

Sammanfattningsvis

Reflektioner

Det finns flera faktorer till varför detta projekt blev lyckat. Att vi kom ut till skolan och inte tvärt om gjorde att vi kunde jobba med en klass som har lite längre till museet, och skapade förhoppningsvis även en känsla hos eleverna av att Väster-norrlands museum faktiskt är även deras länsmuseum. Att de också fick ett riktigt uppdrag, inte bara en vanlig skoluppgift skapade engagemang och motivation hos eleverna. Det var en ny upplevelse för eleverna vilket visade sig genom frågor om det verkligen skulle bli så att vem som helst skulle kunna titta på deras mediaguide. De tyckte att det både var coolt och lite läskigt, men det var ingen som blev avskräckt.

Under arbetets gång har eleverna använt sig av många olika verktyg för kunskapsinhämtning och produktion. Plattor och dator med internet blev det första steget, och sedan intervjuer för att lista ut vilka platser som skulle skrivas om. Besök i skolbiblioteket, mera sökning på nätet och fysiska besök på plats under kunskapsinhämtningen gjorde att eleverna fick öva på olika sätt att samla in information och vilka för och nackdelar de olika metoderna har. Under hela arbetet var källkritik och vilket material som kan användas ständigt närvarande. Eleverna fick även öva på att använda sina plattor till att spela in ljud, film, fota och skriva och den mobila tekniken möjliggjorde att undervisningen

lätt kunde flyttas ut till olika delar av Ullånger och de fick anledning att träffa människor som de annars inte hade tagit kontakt med. Vid fyrornas traditionsenliga besök i kyrkan kunde eleverna berätta massor för kyrkans personal som de hade lärt sig i arbetet med mediaguiden.

Något vi lärt oss är att det är bra att tidigare i arbetet visa konkreta exempel på mediaguiden och att sedan återkomma till det flera gånger under arbetet, så att eleverna hela tiden är medvetna och blir påminda om vad slutresultatet ska bli. Annars är det lätt att man glömer bort sig i all faktainhämtning och utforskande av alla platser som finns i ett samhälle.

Utvecklingsmöjligheter

Mediaguidesprojektet visade sig bli en lyckad satsning. Eleverna fick prova på att göra något "riktigt" och museet fick en resurs att använda i det kunskapsförmedlande arbetet. Vi har efter Ullånger genomfört det igen men med andra skolor. Andra gången gjorde vi det med Hagaskolan i Sundsvall, i samarbete med Sundsvalls museum. En lärdom vi drog därifrån är att eleverna i Sundsvall hade en större stad att välja platser från och därmed blev urvalet ganska brett och de flesta platserna låg längre från skolan än i Ullånger. Där finns också fler kommersiella företag och besöksmål som eleverna gärna ville berätta om. Det finns såklart en poäng i detta också, och vi ville att eleverna skulle få välja platser själva, men det väcker andra frågeställningar att ta hänsyn till.

Vi diskuterade med eleverna när det går från att berätta om en plats som var viktig för dem till att övergå i reklam. Man kan dock fundera på om det vore bra att avgränsa lite mer i ett större samhälle eller stad, dels för att få eleverna att upptäcka fler platser i sin eller sina stadsdelar men också för att möjliggöra för fler skolor i staden att göra samma projekt, och då kunna arbeta med det som ligger närmast dem. Å andra sidan visar resultatet av arbetet med Hagaskolan att eleverna inte bara rör sig i sitt närområde utan över hela staden och känner sig hemma i hela Sundsvall.

Vi har hela tiden jobbat med årskurs 4 men det går att göra med andra årskurser också. En äldre klass har såklart andra förutsättningar att göra ett större och mer ingående arbete, och man kan ställa andra

krav på resultat och innehåll. En yngre klass hade kanske klarat av arbetet men vi tror att det blir svårare och ger ett annat resultat att göra det med en lågstadielklass.

I dagsläget finns mediaguiderna på KulturPunkt men det finns inga fysiska markörer som uppmärksammar besökare på mediaguiderna. En vidareutveckling av projektet skulle kunna vara ett samarbete med kommunerna där man skulle kunna placera ut skyltar. Det finns ingen plan på att ta ner mediaguiderna efter en viss tid, utan de ligger där för allmänheten och andra skolor att ta del av. Om arbetet med att skapa mediaguides får fortsätta under flera år skulle vi utifrån elevers perspektiv kunna bygga upp en fin representation av platser från alla länets kommuner som i sin tur skulle kunna användas av lärare i undervisningen om länets historia och nutid.

Våra bästa tips....

Ta med en bild eller föremål från skolans område för att genast skapa engagemang i klassen.

Återkom till vad slutprodukten ska bli flera gånger under arbetet.

Gör en lista tillsammans med eleverna på sådant som ni hittar tillsammans och sådant som eleverna tagit med sig "hemifrån" och låt grupperna sedan välja plats från den.

Avslutning

Du som läst kapitlen har nu tagit del av olika praktiska exempel på hur museipedagogik kan utformas och genomföras. Vi som drivit och deltagit i det här projektet menar att alla dessa kapitel innehåller aspekter som kan skapa begreppsliga nycklar som på olika vis kan låsa upp framtidens kulturarvspedagogik. Vår strävan har varit att dessa kapitel tillsammans ska visa en variation av metoder med vilka pedagogisk verksamhet kan utvecklas vid läns museer för att öka tillgängligheten till skolor.

Att skapa kulturarvspedagogik för framtiden kan tyckas som ett något pretentiöst projekt då området ständigt förnyas och då museipedagog som yrke befinner sig i en påbörjad professionsutveckling. Detta projekt kan betraktas som ett bidrag till den utvecklingen genom att det belyser och försöker rama in förutsättningar för en framtida kulturarvspedagogik. Projektet har utmynnat i ett antal nyckelbegrepp som utkristalliserar olika faktorer, metoder och förhållningssätt för framtidens kulturarvspedagogik. Begrepp som vi tror är bärande nycklar för Framtidens kulturarvspedagogik.

Sofia Eriksson- Bergström

En av de faktorer som vi menar bygger upp samt skapar förutsättningar för det framtida museipedagogiska arbetet är tillgänglighet. Begreppet speglar dels geografisk tillgänglighet likväl som tillgänglighet utifrån aspekten att alla barns olika förutsättningar ska kunna mötas i museipedagogik. I kapitlen har det bland annat berättats om olika digitala metoder för att möjliggöra att tillgängliggöra museiprogram. I flera fall så är det kombinationen av att kunna delta fysiskt med elever på samma plats och att möta dem digitalt som verkar skapa stor meningsfullhet och lärandemöjligheter. I kapitlet Elever berättar om sin plats kombineras besök ute på skolan med att elever och lärare skapar en digital mediaguide, medan Richard Schill i sitt kapitel beskriver ett tillvägagångssätt som bygger på att arbeta med eleverna analogt ute på plats.

Museipedagogik kan genom att kombinera förmedlandet av historien med att erbjuda aktiviteter där eleverna är aktiva i t ex ateljén eller verkstaden, bidra till att öka tillgänglighet för att möta elevers olika förutsättningar för lärande. Denna aspekt av tillgänglighet visas exempel på i kapitlet Interaktion för hand och tanke. De två program som Gustav Nordansjö och Liza Ay Hermansson, berättar om innehåller både olika moment som syftar till att kombinera reproducerande med producerande handlingar. I relation till modern barndomssociologi och i

bemötandet av de nutida barn och unga har detta projekt visat på och lyft fram exempel på hur produktiva likväl som reproduktiva delar behöver kombineras i dagens och framtidens museiprogram.

Ett annat kapitel som berör denna kombination är Intryck, uttryck avtryck, där Anna-Lena Rågfäls och Anna Lögdqvist beskriver hur denna tredelade kedja kan skapa en röd tråd genom ett museiprogram. De tre delarna i programmet speglar hur eleverna både får historien berättad för sig, hur de kan bearbeta det intrycket genom ett uttryck och sedan skapa en form av det så att uttrycket blir till ett avtryck som kan kommuniceras till samhället/omvärlden.

Barnets roll och dess rättigheter att få ta plats i samhället skriver Malin Bäckström om i kapitlet Historien som verktyg för nutidsreflektion. I flera kapitel berörs nyckelbegreppet relevans vilket kan handla om att museipedagogik behöver utgå från det innehåll som lärare behöver och kan använda som komplement i sin undervisning. Konventionen om barnets rättigheter är genom den lagstadga som ägde rum år 2020 ett aktuellt område för lärare att undervisa om. Likaså skriver Sandra Marklund och Clara Ceder om möjligheten som finns att arbeta med historiska foton för att skapa historiska speglar till barns villkor och rättigheter. Ytterligare ett exempel i anto-

login på barns perspektiv och röster är Ellen Simmas kapitel som handlar om nomadskolan och hur man kan skapa förståelse och insikt hos dagens barn för de dåtida barnets vardag och villkor i nomadskolan.

De två nyckelbegrepp, **TILLGÄNGLIGHET** och **RELEVANS**, som nu relaterats till kapitlen i antologin, har framförallt handlat om formen och strukturen för museiprogrammet. När det gäller innehållsliga aspekter av museipedagogiska program så har begreppet Upplevandegöra utkristalliserats under projektets gång. Vi menar att detta begrepp står för på vilket sätt som museipedagogiken genom upplevelse kan skapa fördjupad förståelse för kulturarvet och historiska händelser och skeenden. Detta sker genom att elever får uppleva nya miljöer, möta andra pedagoger än de i vardagsskolan, och de får pröva nya sätt att lära. Att upplevandegöra något är att kombinera tanken och handens arbete och skapa program där detta blir till en helhet, vilket innehållet i den här antologin visar flera exempel på. Att lustfyllt upplevandegöra bidrar till att museipedagogiken kan bli något levande och dynamiskt och som något som kan komplettera traditionell undervisning i skolan.

Kunskapsbyggandet, är det nyckelbegreppet som syftar till att visa på varför museipedagogik behövs och vad den kan bidra med i dagens utbildningssam-

hälle. Museet kan genom de samlingar som finns av materiella och immateriella källor utgöra en unik tillgång för lärare i planerandet och designandet av undervisning. I ett samhälle där kunskapsbegreppet är flytande och i ständig konstruktion kan de autentiska källor, den rådata, som finns i samlingar utgöra ett viktigt bidrag till ett samhälles kunskapsuppbyggnad. Ett kunskapsbyggande som sker med museipedagogiska metoder bygger således i hög grad på interaktivitet. Metoder som baseras på interaktiva inslag innehåller också ofta det som kan benämnas som handens kunskap och språk. Men interaktivitet skapas också genom att museipedagogen erbjuder eleverna ett reflektionsutrymme där tid och vilja finns att möta elevernas egna reflektioner och funderingar. Det finns en norm att det interaktiva sker när vi gör något praktiskt med händerna. Men det här projektet visar, bland annat genom exempel från Värmlands museums program Fint och fult, att interaktivitet likväl handlar om de samtal som förekommer mellan museipedagogen och eleverna. I det här projektet har vi alltså prövat olika metoder för att arbeta med barn som aktiva i sitt lärande, som agenter. Ett sätt att betona detta är att benämna det som att ett kulturarvanden sker när man bjuds in till aktivitet i högre grad än att endast vara mottagare av information som ges.

Slutligen

En förutsättning för att dessa nyckelbegrepp ska kunna låsa upp framtidens kulturarvspedagogik är att det finns dialog och samverkan mellan skolan och museet. Det blir och är inte möjligt annars. Samverkan är en bärande nyckel för att kunna nå till att museipedagogiken kan bygga på medskapande och relevans. När flera aktörer möts i ett system av samverkan behövs ett gränsobjekt, något som kan ena och kitta ihop den flerstämmighet av verksamheter som möts i ett system.

Ett gemensamt syfte som länkar ihop de olika aktörerna och arenorna i samverkanssystemet är fördjupad förståelse och kunskapsbygge. Museipedagogiken kan, som tidigare nämnts, bidra med unika kunskapskällor; samlingar och arkiv utgör källor som kan representera kunskap i sin allra renaste form. Museet kan utgöra en didaktisk resurs i lärares planerande och design av undervisningen. En resurs som inte behöver snävas in i uppdelningen av digitalt och analogt. Detta projekt visar att kulturarvspedagogik bygger på ett holistiskt synsätt vad gäller metoder och därför skär genom dikotomier som digitalt och analogt. Museipedagogiken designar sina program genom att använda resurser, digitala såväl som analoga, för att kunna skapa meningsfulla förutsättningar för lärande. Det här projektet visar att det interaktiva i såväl handens som tankens arbete är det som driver lärandet inom kulturarvspedagogiken. Det är också detta som utgör det vi i projektet menar är kulturarvsdidaktik snarare än kulturarvspedagogik.

De fem begreppslika nycklar som vi nu beskrivit avses bygga upp och låsa upp framtidens kulturarvspedagogik. Men vad är det då vi låser upp, hur ser nästa steg ut i framtidens kulturarvspedagogik?

Barn och unga växer idag upp i en tid där allvarliga hotbilder visar hur klimatet, jorden och samhällen är i kris. Samtalet om civil beredskap pågår på flera håll och vikten av att förebygga, motstå och hantera kris-situationer och arbetet för att skapa förutsättningar för detta är ett gemensamt samhälleligt ansvar. Vuxna som möter barn och unga idag behöver hantera hur man kan undervisa om ett så allvarligt budskap samtidigt som ingjuta mod, hopp ansvarstagan- de. Detta är en av de mest angelägna utmaningar lärare står inför idag. Att utveckla långsiktiga relationer till platser och kulturmiljöer kan skapa en känsla av tillhörighet på ett sådant sätt man tar ansvar för och bryr sig om platsen både bakåt och framåt i tiden. Kulturarvet kan ge sammanhang, inspirera till lösningar och stärka identitet och förståelse för både vad som krävs för att bygga en hållbar värld och för att utveckla förmågor för civil beredskap. Museer kan som bevarandepraktik ha en unik roll att spela som samarbetspartner och didaktisk resurs i undervisningen genom att erbjuda källmaterial som kan bidra till att göra kulturarvet levande och relevant. Genom att få historisk förståelse, fördjupade insikter i att vara en del av kulturarvet kan barn och unga därigenom utveckla förmåga att värna om och ta ansvar för kulturmiljöer i framtiden.

Att designa för hållbart lärande på ett museum kan således innebära att balansera möjligheten till producerande kreativa handlingar med mer reproduktiva handlingar, som att inhämta kunskap om en hållbar omvärld och klimatkrisen. Jämfört med traditionella skolhus kan ett museum lättare skapa möjlighetsrum där utrymme för kreativa och innovativa idéer kan få ta plats. I det möjlighetsrum som då kan skapas kan barn och elever som agenter få utrymme och deras reflektioner, kreativitet och mod kan stimuleras.

I en tid där kunskapsbegreppet är flytande och AI utmanar i vad som ska betraktas som sant eller ej, är trovärdighet och beständighet en bärande punkt för att kunna utveckla tillit till vetenskap och kunskap. Projektet Framtidens kulturarvspedagogik har utmynnat i resultat som visar att museet kan utgöra en värdefull resurs i utbildning genom att skapa utgångspunkter för reflektion och ett kunskapsbygge som utgår från konkreta artefakter samt ett immateriellt såväl som ett materiellt kulturarv. Projektet visar också på vikten av att undervisning på museum inte ensidigt utformas genom ett kunskapsförmedlande arbetssätt, elever bör istället involveras i att tolka och skapa sammanhang som förutsättningar för förståelse. ■

Källhänvisning

Kapitel 5

Lgr 22:

SKOLAN OCH OMVÄRLDEN

(Skolverket.se)

Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet.

Övergripande mål och riktlinjer

KÄLLOR I HISTORIEUNDERVISNINGEN

(media.historielararna.se)

SMÅ DÅ

(skellefteamuseum.se)

KURSPLAN - BILD

(syllabuswebb.skolverket.se)

Kapitel 7

<https://kulturpunkt.org/group/10670/>

<https://kulturpunkt.org/group/14757/>

Lgr 22:

HISTORIA 4-6

(Skolverket.se)

Vad historiska källor är, till exempel arkeologiska fynd, texter, muntliga berättelser och digitalt material, och hur de kan användas för att ge kunskaper om det förflutna.

Historiebruk kopplat till tidsperioden, till exempel i gatunamn, minnesmärken och reklam.

Vad historiska källor från tidsperioden, till exempel kyrkböcker, fotografier och domstolsprotokoll, kan berätta om det förflutna.

SVENSKA 4-6

(Skolverket.se)

Gemensamt och enskilt skrivande. Strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar, såväl med som utan digitala verktyg.

Bearbetning av egna och gemensamma texter till innehåll och form. Att ge och ta emot respons på texter.

